

บทที่ 3

ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างลาว-จีน

3.1 ปัจจัยที่ผลักดันให้ลาวปรับความสัมพันธ์ต่อจีนยุคหลังสงครามเย็น

3.1.1 ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอก

3.1.1.1 ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของสังคมนิยมยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต

การที่กลุ่มประเทศสังคมนิยมใช้ระบบ “เศรษฐกิจสังคมนิยม” (Socialist Economics) หรือ “เศรษฐกิจที่มีการวางแผนจากส่วนกลาง” (Centrally Planned Economics: CPE) เป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งอาจจะมีการใช้ระบบกลไกตลาดเสรีด้วย หรือไม่ใช้ก็ได้¹ จากการดำเนินระบบเศรษฐกิจที่มีการแบบวางแผนจากส่วนกลางในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจมหภาคนี้เอง ได้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียตประสบปัญหาสถานะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำสุดขีดในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980² เนื่องจากระบบโครงสร้างเศรษฐกิจมีความล่าช้า กระบวนการผลิตต่ำ การลงทุนของรัฐในโครงสร้างพื้นฐานหลายโครงการไร้ประสิทธิภาพและยังประสบการขาดดุลงบประมาณมหาศาล

ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อพิจารณาถึงอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต จาก NMP (Net Material Product) ปรากฏว่า อัตราการขยายตัวของ NMP ของประเทศสังคมนิยมตะวันออก ในช่วงปี ค.ศ. 1981-1985 หดตัวลงเป็นลำดับ ซึ่งประเทศสังคมนิยมตะวันออก ยกเว้นสหภาพโซเวียตมีอัตราการขยายทางเศรษฐกิจลดลงเป็นลำดับจากอัตราร้อยละ 4.2 ต่อปี ในช่วงปี ค.ศ. 1976-1980 เป็นร้อยละ 4.1 ในปี ค.ศ. 1983 และลดลงไปอีกเป็นร้อยละ 3.8 และ 3.5 ในปี ค.ศ. 1984 และในปี ค.ศ. 1985 ตามลำดับ สำหรับสหภาพโซเวียตก็เช่นเดียวกันอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่หดตัวจากอัตรา

¹กลุ่มประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออกตลาดที่มีปัญหาแต่ทำท้าย (กองศึกษาและการเผยแพร่การพัฒนา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530), หน้า 1.

²ประทุมพร วัชรเสถียร, รัสเซียและยุโรปตะวันออกในยุคสังคมนิยมล่มสลาย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 70.

เฉลี่ยร้อยละ 4.3 ต่อปี ในช่วงปี ค.ศ. 1976-1980 เป็นร้อยละ 3.6 ต่อปี ในช่วงปี ค.ศ. 1981-1985 โดยมีอัตราการขยายตัวของ NMP ในช่วงปี ค.ศ. 1984-1985 อยู่ในอัตราร้อยละ 3.2 และ 3.5 ตามลำดับ การหดตัวของการขยายตัวทางเศรษฐกิจของ NMP ของสหภาพโซเวียตส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการลดลงในการผลิตผลทางการเกษตรของโซเวียต ซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากภาวะภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวย และอีกส่วนเป็นผลมาจากการลดลงในการผลิตของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับเกษตรบางสาขา³

ตารางที่ 2

Net Material Product (NMP)

(อัตราความเปลี่ยนแปลงต่อปี)

ประเทศ	1976-1980	1981-1985 เป้าหมาย	1981-1985 อัตราเพิ่ม จริง	1981	1982	1983	1984	1985
บัลแกเรีย	6.1	3.7	3.7	5.0	4.2	3.0	4.6	1.8
เชคโกสโล วะเกีย	3.7	1.6-2.2	1.8	-0.1	0.2	2.3	3.5	3.1
เยอรมัน ตะวันออก	4.1	5.1	4.5	4.8	2.6	4.6	5.5	4.8
ฮังการี	2.8	2.7-3.2	1.4	2.5	2.6	0.3	2.5	-1
โปแลนด์	1.2	3.2-3.8	4.9	-12.0	-5.5	6.0	5.6	3
โรมาเนีย	7.2	7.1	4.4	2.2	2.7	3.7	7.7	5.9
สหภาพโซ เวียต	4.3	3.8	3.6	3.3	3.9	4.2	3.2	3.5
รวม	4.1	3.3 - 3.4	3.2	1.7	2.8	4.1	3.8	3.5

ที่มา: National Statistics, plan and plan fulfillment reports อ้างถึงใน กลุ่มประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก ตลาดที่มีปัญหาแต่ทำท้าย หน้า 9.

จากสภาวะการหดตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าต่างประเทศด้วย โดยปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการชะงักงันทางการค้าต่างประเทศในภูมิภาคนี้ มีทั้งปัจจัยภายในภูมิภาคเองและปัจจัยภายนอก⁴ กล่าวคือ

³กลุ่มประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออกตลาดที่มีปัญหาแต่ทำท้าย หน้า 7.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-21.

1. ปัจจัยในภูมิภาค ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยทางด้านการดำเนินการดำเนินมาตรการและนโยบายในการรักษาเสถียรภาพเศรษฐกิจภายนอกของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะการที่ประเทศเหล่านี้ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายเร่งการส่งออกได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้การค้าต่างประเทศชะลอตัวลง

2. ปัจจัยภายนอก อันเป็นผลกระทบมาจากความผันผวนของระบบเศรษฐกิจในประเทศโลกเสรีได้มีผลกระทบต่อการค้าของยุโรปตะวันออก (ทั้งทางด้านอุปทานของสินค้าออกและอุปสงค์ของสินค้าเข้า) นอกจากนี้ผลกระทบอีกด้านหนึ่งก็คือ ความผันผวนของภูมิอากาศในภูมิภาคนี้ ทั้งภาวะความแห้งแล้ง(ในช่วงปี ค.ศ. 1980-1982) และความหนาวจัด (ค.ศ. 1985) ก็ได้ส่งผลกระทบต่อภาวะการผลิตทั้งสินค้าเกษตร อุตสาหกรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อการค้าต่างประเทศของภูมิภาคนี้เช่นกัน

ตารางที่ 3

ดุลการค้าของประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก * และสหภาพโซเวียต ปี ค.ศ. 1981-1985

(พันล้านเหรียญสหรัฐฯ)

ประเทศ/ปี	1981	1982	1983	1984	1985 **
ดุลการค้าของยุโรปตะวันออกกับ ประเทศทั่วโลก	- 2.7	4.4	6.0	6.9	5.1
- กับประเทศสังคมนิยม	-3.1	-0.8	-0.2	-0.1	0.1
- กับประเทศที่พัฒนา	-2.9	1.3	3.2	4.0	2.6
- กับประเทศที่กำลังพัฒนา	3.4	3.9	3.0	2.9	2.5
ดุลการค้าของสหภาพโซเวียตกับ ประเทศทั่วโลก	6.2	9.3	11.2	11.1	4.0
- กับประเทศสังคมนิยม	6.2	4.6	5.4	4.8	2.5
- กับประเทศที่พัฒนา	-1.2	-0.1	1.3	2.2	-0.8
- กับประเทศที่กำลังพัฒนา	1.2	4.8	4.5	4.2	2.4

ที่มา: Secretariat of the United Nations Economic Commission for Europe อ้างถึงใน กลุ่มประเทศสังคมนิยม
ยุโรปตะวันออกตลาดที่มีปัญหาแต่ทำท้าย, หน้า 21.

* ไม่รวมประเทศยูโกสลาเวีย

** ตัวเลขเบื้องต้น

จากตารางดุลการค้าของประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก และสหภาพโซเวียต ในช่วงปี ค.ศ. 1981-1985 สามารถชี้บ่งได้ว่าในปี ค.ศ. 1985 การค้าระหว่างประเทศของยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต ได้ชะลอตัวอีกครั้งภายหลังจากที่ได้กระเตื้องขึ้นเมื่อสองปีก่อน ทั้งนี้ในปี ค.ศ. 1985 การส่งออกของประเทศยุโรปตะวันออกรวมทั้งสหภาพโซเวียตลดลงอย่างมาก เพราะฤดูหนาวที่หนาวจัด ทำให้ทั่วทั้งภูมิภาคเกิดสภาวะการผลิตลดลง การขนส่งชะงักงันและความต้องการพลังงานเพิ่มมากขึ้นอันเป็นสาเหตุที่สำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวของ การส่งออก โดยเฉพาะปริมาณสินค้าเพื่อการส่งออกลดลงอย่างมาก ส่วนการนำเข้ายังมีแนวโน้มสูงอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะการนำเข้าสินค้าต่าง ๆ ที่เป็นสินค้าจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสินค้าเพื่อการบริโภค เป็นต้น

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจดังกล่าว สหภาพโซเวียตซึ่งเป็นประเทศผู้นำในกลุ่มประเทศสังคมนิยมมองว่าเป็นวิกฤติการณ์ภายในโครงสร้าง (structural crisis) ของระบบเศรษฐกิจโซเวียตที่สะสมและเรื้อรังเรื่อยมา ซึ่งเริ่มปรากฏขึ้นนับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 จนกระทั่งทศวรรษ 1980⁵ ปัจจัยดังกล่าวได้เป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งใหญ่ภายใต้การนำของ กอร์บาชอฟ ในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา ซึ่งมีชื่อเรียกขานนโยบายเปเรสตรอยก้า (Perestroika) หรือ การปฏิรูปโครงสร้างใหม่ (restructuring) ซึ่งรวมไปถึงระบบการเมืองของสหภาพโซเวียต กล่าวคือ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางการเมือง พรรคการเมือง รัฐบาล ทหาร สังคม และ นโยบายต่างประเทศ โดยนายกอร์บาชอฟมีความเห็นว่า ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมของสตาลินล้มเหลว เนื่องจากระบบการวางแผนโดยส่วนกลางไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง สินค้าที่ผลิตได้มีคุณภาพต่ำ ต้นทุนสูง และประชาชนไม่มีแรงจูงใจในการทำงานเพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพของสินค้า ในทางตรงกันข้าม เขาเห็นว่า กลไกตลาดในระบบเศรษฐกิจของประเทศทุนนิยมตะวันตกกลับทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า สมควรที่สหภาพโซเวียตต้องนำมาใช้แก้ปัญหาค่าเสื่อมโทรมทางด้านเศรษฐกิจของตน ดังนั้น เขาจึงเสนอนโยบายกลาสนอสท์-เปเรสตรอยก้า (Glasnot-Perestroika) หมายถึงนโยบายเปิด(กลาสนอสท์)และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ(เปเรสตรอยก้า)⁷

⁵ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, พัฒนาการระบบเศรษฐกิจสหภาพโซเวียตรัสเซียปี ค.ศ. 1900-1990 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 118.

⁶ Minton F. Goldman, *Russia, The Eurasian Republics, and Central/Eastern Europe* (United States: The Dushkin Publishing Group, inc., 1994), p. 44.

⁷ สุรชัย ศิริไกร, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 200.

จากความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศสังคมนิยมตะวันออกรวมทั้งสหภาพโซเวียตดังกล่าว จนนำไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของนายกอร์บาชอฟ เป็นการแสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจภายใต้แนวทางแบบวางแผนจากส่วนกลางไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมในกลุ่มประเทศสังคมนิยมนี้เองได้ส่งผลกระทบต่อไปยังประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ดังนั้น บรรดาประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ จึงนำเอาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใช้กลไกตลาด มาแทนเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง ดังนั้น การปฏิรูปเศรษฐกิจที่นำกลไกของระบบทุนนิยมมาใช้ในการพัฒนาระบบการผลิต การตลาด การผลิตได้ถูกนำมาใช้และยกเลิกการผลิตที่กำหนดจากส่วนกลาง รัฐบาลควบคุมสินค้าบางรายการที่เห็นว่าจำเป็นและสำคัญเท่านั้น ส่วนผู้ประกอบการจะได้รับผลกำไรตอบแทน

ภาวะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อลาวอย่างมาก เพราะลาวได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศสังคมนิยมเป็นหลัก โดยเฉพาะสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก เมื่อประเทศในกลุ่มต่างไม่สามารถให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เนื่องจากประเทศเหล่านี้ประสบปัญหากับความล้มเหลวทางเศรษฐกิจดังกล่าว ท้ายที่สุดลาวก็ต้องยอมรับการปฏิรูปในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เพื่อให้ระบบสังคมนิยมของลาวยังคงอยู่ต่อไป พร้อมทั้งหนีความล้มเหลวและการแก้ไขปัญหายุ่งยากเช่นเดียวกับสหภาพโซเวียตและประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก โดยการนำกลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจของลาวภายใต้ระบบสังคมนิยม ซึ่งลาวเรียกว่า “กลไกเศรษฐกิจใหม่” (New Economic Mechanism - NEM) เพื่อให้เกิดการติดต่อค้าขายและความช่วยเหลือจากนานาชาติมากขึ้น รวมไปถึงประเทศทุนนิยมด้วย ดังนั้น การฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศโดยเร่งด่วน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะผู้นำลาวได้เล็งเห็นความจำเป็นและผลประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในชาติเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

3.1.1.2 การปฏิรูปของสหภาพโซเวียตในสมัยกอร์บาชอฟกับผลกระทบต่อประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ

เมื่อเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจของโซเวียตในช่วงทศวรรษ 1980 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ประกอบกับการที่นายกอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ได้เข้ารับตำแหน่งเลขาธิการพรรค

¹ลีดา สอนศรี, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้:นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 269.

คอมมิวนิสต์โซเวียต ในวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1985 แทนนายกอนสตันติน เซอร์เน็น โก(Konstantin Chernenko) ด้วยวัยเพียง 50 กว่าปี แต่มีทัศนคติและแนวความคิดมุ่งมั่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสหภาพโซเวียตในทุกด้าน เพราะความผิดพลาดบกพร่องของประมุขโซเวียตหลายคนนับตั้งแต่อดีตที่ทำให้เกิดสภาวะการณ์ต่าง ๆ ภายในสหภาพโซเวียต ซึ่งนำไปสู่การเกิดวิกฤติเศรษฐกิจทั้งระบบและยังนำมาซึ่งปัญหาภายในสังคม อย่างเช่น การคอร์รัปชัน อาชญากรรม ฯลฯ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อประเทศ จึงมีความจำเป็นต้องการปฏิรูปสหภาพโซเวียตอย่างถึงรากถึงโคน โดยสภาวะการณ์เหล่านั้นของสหภาพโซเวียตได้แก่⁹

1. พรรคคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะคณะกรรมการกลางและคณะกรรมการเมือง เต็มไปด้วยสมาชิกพรรคที่มีหัวอนุรักษ์นิยม ล้าหลัง เป็นต้น
2. พรรคยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนา เพราะพรรคใช้บทบาททางการเมืองเข้าไปแทรกแซง (politicalization) กิจการทุกสาขาทางเศรษฐกิจและสังคม
3. บทบาททางเศรษฐกิจของโซเวียตตกต่ำมาก อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจไม่ถึงร้อยละ 2 ติดต่อกันมาเป็นเวลานานสังคมยังขาดเครื่องอุปโภค บริโภค และสินค้าจำเป็นทุกชนิด การขาดดุลการค้าและงบประมาณมีอยู่ตลอดเวลา
4. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสหภาพโซเวียตตกต่ำ ไม่สมศักดิ์ศรีประเทศมหาอำนาจ
5. สังคมของสหภาพโซเวียตยังคงมีลักษณะปิด เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ แม้แต่ประเทศในกลุ่มประเทศสังคมนิยมด้วยกัน หมายความว่า ประชาชนถูกปิดกั้นจากข้อมูลที่สำคัญ สื่อมวลชนทุกชนิดถูกจำกัดบทบาท ความคิดสร้างสรรค์ของประชาชนไม่มีเวทีเผยแพร่
6. ประชาชนโซเวียตส่วนใหญ่มีอาการเฉื่อย เนื่อย ไร้สมรรถนะ เกียจคร้าน อนุรักษ์นิยม ไม่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ
7. ด้านนโยบายต่างประเทศ สหภาพโซเวียตยังคงใช้ทรัพยากรไปโนนนโยบายที่ผิดพลาดอย่างน้อย 2 ประการคือ สนับสนุนรัฐบาลกลางของอัฟกานิสถาน และเวียดนามในบทบาทที่ไม่สร้างสรรค์ และโซเวียตยังคงเป็นศัตรูกับจีน ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อันใด ทางด้านการแข่งขันอาวุธยุทธศาสตร์กับสหรัฐฯ ยังไม่สามารถตกลงลดอาวุธระหว่างกันได้ ทั้ง ๆ ที่พฤติกรรมเช่นนั้นเป็นการดึงเอาทรัพยากรอัน

⁹ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอศท์-แปรศตรอยกา: กอร์บาซอฟปฏิรูป (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 45-46.

มหาศาลที่ควรใช้พัฒนาประเทศ ไปสร้างระบบป้องกันซึ่งไม่จำเป็นมากเท่าที่เคยเป็นมาในสมัย “สงครามเย็น”

จากปัญหาเหล่านี้ ได้ส่งผลให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจทั้งระบบ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้กอร์บาชอฟได้เสนอแนวความคิดใหม่หรือจินตนาการใหม่ (New Thinking) ในที่ประชุมสมัชชาใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตครั้งที่ 27 ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1986 กล่าวคือ นโยบาย ‘เปเรสตรอยก้า’ ที่หมายถึงการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เป็นแบบเสรีนิยม สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคเอกชนตามแนวทางของกลไกตลาด เพื่อการฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจของโซเวียต และนโยบาย ‘กลาสนอสต์’ ที่หมายถึง การปฏิวัติข้อมูลข่าวสารให้เกิดเสรีภาพมากขึ้น อันเป็นการเปิดเสรีภาพ (openness) ทางการเมืองและสังคมให้แก่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครอง การปฏิรูปของกอร์บาชอฟมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูพรรคและสังคมของสหภาพโซเวียตควบคู่กันไป¹⁰

หลังจากที่นายกอร์บาชอฟ ได้ประกาศนโยบายปฏิรูปดังกล่าวขึ้นในปี ค.ศ. 1985 กอร์บาชอฟได้พูดถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับประเทศสังคมนิยมว่า

“ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสังคมนิยมด้วยกันจะต้องวางอยู่บนหลักการที่แน่นอน หลักการนั้นคือความเป็นเอกราชเต็มทีของประเทศสังคมนิยมในการตัดสินใจปัญหาการเมือง และรับผิดชอบร่วมกันเพื่อชะตากรรมของระบบสังคมนิยมในระดับโลก โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงประการอันหนึ่งระหว่างกันและร่วมมือระหว่างกันอย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ของกันและกัน ... คาร์ล มาร์กซ์ ได้กล่าวว่าในระบบทุนนิยม ถ้ามีใครได้ก็จะต้องมีใครเสีย แต่ในระบบสังคมนิยมทุกคนจะได้เท่า ๆ กัน”

คำพูดของกอร์บาชอฟดังกล่าวตีความได้ว่า นโยบายปฏิรูป เปเรสตรอยก้า และกลาสนอสต์ ของโซเวียตนั้นควรเป็นสิ่งที่ประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ นำไปปฏิบัติด้วย ซึ่งมีไว้เป็นเครื่องทำลายความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ แต่ทุกประเทศจะต้องร่วมมือใกล้ชิดกัน ดังนั้น นโยบายปฏิรูปดังกล่าวของกอร์บาชอฟจึงส่งผลต่อประเทศสังคมนิยมในภูมิภาคต่าง ๆ และสะท้อนกลับมาในสองลักษณะคือ ประเทศที่ขานรับ และประเทศที่ต่อต้านนโยบาย

¹⁰Ghita Ionescu, *Leadership in an Interdependence World: The Statesmanship of Adensuer. Thatche. Reagan and Gorbachev* (Boulder: Westview Press, 1991), p.267.

ปฏิรูปดังกล่าว โดยประเทศที่ขานรับอย่างชัดเจนได้แก่ ประเทศฮังการี โปแลนด์ และเวียดนาม ส่วนประเทศที่ต่อต้านเห็นได้ชัดได้แก่ ประเทศโรมาเนีย เช็ก โกลส โลวะเกียและเยอรมันตะวันออก¹¹

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากอร์บาซอฟ จะได้ปฏิบัติดำเนินนโยบายดังกล่าว เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภายในของสหภาพโซเวียต แต่การดำเนินนโยบายปฏิรูปดังกล่าวกลับไม่ประสบความสำเร็จจนในที่สุดนำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต (เหลือเพียงประเทศรัสเซีย และ 11 รัฐอิสระ) ในปี ค.ศ. 1991 ในขณะที่เดียวกันก่อนหน้านี้ เมื่อเดือนกันยายน-ตุลาคม ค.ศ. 1989 ชาวเยอรมันตะวันออกได้เดินขบวนชุมนุมประท้วงตามเมืองต่าง ๆ มีการทุบกำแพงเบอร์ลินซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์และสงครามเย็น ทำให้ผู้นำคอมมิวนิสต์เยอรมันตะวันออกพยายามปราบแต่ไม่สำเร็จ ชาวเยอรมันตะวันออกเรียกร้องการรวมประเทศ กระแสมวลชนทำให้ผู้นำคอมมิวนิสต์เยอรมันตะวันออกต้องลาออกและสละอำนาจ ชัยชนะของมวลชนเยอรมันตะวันออกส่งผลให้การเดินขบวนประท้วงรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์แพร่ไปทั่วยุโรปตะวันออก ในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศต่าง ๆ ของยุโรปตะวันออกก็ไม่สามารถรักษาอำนาจทางการเมืองได้อีกต่อไป มีการยุบพรรคหรือเปลี่ยนชื่อพรรค นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ใช้กลไกตลาด¹²

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกได้นำไปสู่การยุติความช่วยเหลือแก่ประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ ซึ่งก่อนหน้านี้สหภาพโซเวียตก็ลดความช่วยเหลือแก่ประเทศสังคมนิยมในภูมิภาคต่าง ๆ อยู่แล้ว อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจดังกล่าว ซึ่งเห็นได้จากการที่สหภาพโซเวียตให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ลาว เฉลี่ยปีละ 41 ล้านดอลลาร์ และเงินช่วยเหลือเปล่าทั้งหมด 3.2 ล้านดอลลาร์นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975-1990 รวมมูลค่าเงินกู้ทั้งหมด 715 ล้านดอลลาร์ และเงินให้เปล่าทั้งหมด 48 ล้านดอลลาร์ แต่ที่สำคัญความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตให้แก่ลาว ในปี ค.ศ. 1990 ได้ลดลงร้อยละ 60 และยุติความช่วยเหลือลงในปี ค.ศ. 1991¹³

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำเนินนโยบายของประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศลาว เนื่องจากเป็นประเทศเล็ก การมี

¹¹ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอศท์-เปเรสตรอยกา: กอร์บาซอฟปฏิรูป. หน้า 64-69.

¹²จุลชีพ ชินวรรณ, สู่สหภาพที่ 3: กระแสเศรษฐกิจ - การเมืองในโลกที่ไร้พรมแดน (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 3-4.

¹³สีดา สอนศรี, นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ (กรุงเทพฯ: โครงการฝึกอบรมหลักสูตรพิเศษรัฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 270.

เศรษฐกิจที่อ่อนแอ และไม่มีทางออกสู่ทะเลทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของลาวมีข้อจำกัดมาก ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจของลาวจึงต้องอาศัยความร่วมมือ และการพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างชาติ และนับตั้งแต่การปฏิวัติในปี ค.ศ. 1975 ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมของลาวก็ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศในค่ายสังคมนิยมเป็นหลัก¹⁴ ดังนั้น ลาวจึงจำเป็นต้องยิ่งในการหันไปให้ความร่วมมือกับนานาชาติมากขึ้น เพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตกและองค์การระหว่างประเทศต่างๆ เพื่อทดแทนความช่วยเหลือของโซเวียต และกลุ่มประเทศโคมิคอนที่ขาดหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดหาผลิตภัณฑ์น้ำมันต่าง ๆ ที่เคยนำเข้าจากสหภาพโซเวียต¹⁵

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่เกิดนโยบายปฏิรูปแบบ เปเรสทรอยก้า และ กลาสโนสท์ภายในสหภาพโซเวียตอย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นประเทศผู้นำในกลุ่มประเทศสังคมนิยม นโยบายปฏิรูปดังกล่าวไม่เฉพาะแต่จะใช้ภายในโซเวียตแต่เพียงประเทศเดียวเท่านั้น แต่ในประเทศสังคมนิยมต่างๆ ก็ได้นำไปปฏิรูปและปฏิบัติตามด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก ประเทศสังคมนิยมในกลุ่มอินโดจีน เป็นต้น ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าวจะมากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละประเทศและวิสัยทัศน์ของผู้นำในประเทศนั้น ๆ ด้วย ซึ่งลาวก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้ปรับนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจของลาวขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1986 ที่ประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 4 ของลาวได้มีมติรับรองแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีฉบับที่สอง (1986-1990) และปรับนโยบายประเทศตามนโยบาย “จินตนาการใหม่” หรือ “กลไกเศรษฐกิจใหม่”¹⁶ ในขณะเดียวกันแม้ว่าการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกส่งผลอย่างมากต่อภาวะการณ์ทางการเมืองของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว แต่ผู้นำลาวก็ได้ยืนยันถึงความชอบธรรมในบทบาทการชี้นำทางการเมืองของพรรคต่อไป เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพภายในชาติต่อไป ฉะนั้น ข้อเรียกร้องใด ๆ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทบต่ออำนาจทางการเมืองของพรรคแล้ว จะต้องได้รับการต่อต้านและคัดค้านจากผู้นำพรรคและรัฐ แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าลาวจะยืนยันในระบอบการเมืองแบบพรรคเดียวอย่างแน่วแน่ก็ตาม แต่เพื่อความคงอยู่ของพรรคบนพื้นฐานการยอมรับของประชาชนลาว ผู้นำลาวจำเป็นต้องยอมรับการปรับ-เปิดทางการเมือง ด้วยความพยายามวางรากฐานของพรรค โดยการปฏิรูปกลไกของพรรคและรัฐเพื่อเปิดให้ประชาชนลาวมีส่วนร่วมทางการเมืองของพรรคได้มากขึ้น ผู้นำลาวได้ยืนยันถึงความพร้อมการปฏิรูปทางการเมือง ฯลฯ ส่งผลให้เกิดการ

¹⁴อนินท์ พุฒิชิต, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ. 1986-2000 (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2547), หน้า 62.

¹⁵ สีดา สอนศรี, นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า 271.

¹⁶สุรชัย ศิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 197.

ยอมรับอำนาจพรรคทางการเมืองของประชาชนลาว ทำให้พรรคประชาชนปฏิวัติลาวมีความมั่นใจในติดต่อสัมพันธ์กับนานาชาติอย่างมาก¹⁷ ส่วนเวียคนามก็เป็นประเทศหนึ่งที่น่าสนใจเปลี่ยนแปลงแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นกัน ที่เรียกว่า “Doi Moi” ในการประชุมสมัชชาครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 15-18 ธันวาคมปี ค.ศ. 1986 โดยการปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งนี้คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งนโยบายและวิธีดำเนินงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางใหม่ในทุกสาขาของเศรษฐกิจ...¹⁸

3.1.1.3 การปรับนโยบายของสหภาพโซเวียตต่อจีน

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 นั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นการเริ่มปรากฏถึงความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจในระบอบสังคมนิยมเท่านั้น แต่ยังเป็นช่วงเวลาที่บรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศเริ่มเข้าสู่สภาวะผ่อนคลายความตึงเครียดจากสภาวะสงครามเย็น นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในค่ายใดสังกัดใดต่าง ตระหนักถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจว่า จะนำมาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติอย่างแท้จริง จึงหันมาให้ความสำคัญในการแก้ไขหรือการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่ที่ นายกอร์บาชอฟ ผู้นำคนใหม่ของสหภาพโซเวียตนำนโยบายเปเรสตรอยก้า-กลาสนอสต์และนโยบายประนีประนอมในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาใช้ ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีน 3 มหาอำนาจของโลกก็ได้รับการฟื้นฟูพัฒนาให้ดีขึ้นโดยลำดับ¹⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตได้รับฟื้นฟู ทั้งนี้เห็นได้จากการที่นายกอร์บาชอฟ กล่าวต่อที่ประชุมคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ 12 มีนาคมปี ค.ศ. 1985 ว่า “สหภาพโซเวียตจะรักษาความเป็นมิตรและเพื่อนบ้านที่ดีกับประเทศสังคมนิยมที่ยิ่งใหญ่อย่างจีน และตั้งมั่น ในการพัฒนาความสัมพันธ์กับจีน และมีความเชื่อว่า หากฝ่ายจีนตอบสนองต่อความปรารถนา ทุกอย่างก็จะ

¹⁷ สันติศิลป์ สีหาพรหม, ความสัมพันธ์ลาว-ไทย ยุคหลังสงครามเย็น: กรณีศึกษาประเด็นความขัดแย้งที่ยังคงมีในทางมิตรเมืองความมั่นคง (กรุงเทพฯ: ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 57-58.

¹⁸ ศรีประภา เพชรมีศรี, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองเวียคนาม (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ, 2542), หน้า 76.

¹⁹ อนินทร์ พุฒิชัย, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “ภายใต้จีนตะนากรใหม่” ค.ศ. 1986-2000, หน้า 63-64.

เป็นไปได้ในทางที่ดีขึ้น”²⁰ จากทำที่ดังกล่าวของผู้นำสหภาพโซเวียตนี้เอง จึงส่งผลให้นายเผิงเจิน ประธานสภาประชาชนแห่งชาติจีนได้กล่าวตอบไปว่า “จีนก็มีความปรารถนาเช่นเดียวกับสหภาพโซเวียต ทั้งนี้รัฐบาลจีนจะดำเนินการอย่างดีที่สุดเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศได้รับการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นเช่นกัน”²¹ จากจุดนี้เองทำให้สหภาพโซเวียตสามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนในเวลาต่อมา กล่าวคือ

หลังจากที่นายคอร์บาชอฟ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งโซเวียตเมื่อปี ค.ศ. 1985 เขาก็พยายามที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ขึ้นปกติกับจีน แต่จีนต้องการให้สหภาพโซเวียตเปลี่ยนนโยบายในประเด็นที่จีนถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการปรับปรุงสัมพันธภาพจีน-โซเวียต ซึ่งมี 3 ประการ อันได้แก่ (1) ให้สหภาพโซเวียตเลิกสนับสนุนและกีดกันเวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา (2) ให้โซเวียตถอนทหารออกจากแนวชายแดนจีน-โซเวียต รวมถึงการถอนทหารโซเวียตออกจากมองโกเลีย และ (3) ให้โซเวียตถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ในบรรดาสามข้อนี้ จีนประกาศว่าข้อแรกมีความสำคัญอันดับสูงสุด²²

เมื่อพิจารณาจากเงื่อนไข 3 ประการดังกล่าวแล้ว สหภาพโซเวียตไม่มีทางเลือกนอกจากดำเนินการแก้ไขปัญหา 3 ประการให้สำเร็จไปด้วยดี อันเป็นผลมาจากความต้องการปรับปรุงเศรษฐกิจภายในโซเวียตเป็นสำคัญ ประกอบกับต้องการลดภาระรายจ่ายในการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศต่างๆ ไปด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีในสายตาของต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งมีใช้ว่าเป็นเรื่องของการอ่อนข้อให้แก่จีน จากเหตุผลเหล่านี้ทำให้สหภาพโซเวียตกระทำสองข้อหลังเป็นอันดับแรกซึ่งมีความสำคัญที่สุดที่ทำให้ประเทศทั้งสองขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจนถึงขั้นใช้กำลังต่อกันในการปรับความสัมพันธ์กับจีน โดยควบคู่ไปกับข้อแรก เห็นได้จากการที่นายคอร์บาชอฟ ได้กล่าวสุนทรพจน์ที่วลาดีวอสต็อก เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 1986 มีสาระเป็นการตอบสนองความต้องการของจีนสองประการคือ โซเวียตมีนโยบายจะถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ก่อนสิ้นปี 1986 และกำลังเจรจากับมองโกเลีย เพื่อถอนทหารออกจากประเทศนั้น และเสริมว่า โซเวียตยินดีจะปรับปรุงสัมพันธภาพกับจีนทุกเรื่อง ณ ที่ไหนก็ได้²³ จากสุนทรพจน์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้สหภาพโซเวียตและจีนสามารถบรรลุข้อตกลงให้มีการปรับ

²⁰ Darshan Singh, *Soviet Foreign Policy Documents 1985* (New Delhi: sterling, 1986), p.44.

²¹ Steven I. Levine, “The End of Sino-Soviet Entanglement,” *Current History* 85 (September 1986): 244-247.

²² เจียน ชีระวิทย์, น.นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 461.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 461.

พรมแดนด้านตะวันตกและตะวันออก ภายหลังจากที่มีการเจรจาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับพรมแดนระหว่างกัน 2 ครั้ง²⁴

ในครั้งแรก ระหว่างวันที่ 9-23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1987 ซึ่งในการเจรจาครั้งนี้จีนไม่เรียกร้องให้สหภาพโซเวียตแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมอีกต่อไป และอ้างว่าจะไม่นำปัญหาพรมแดนไปเกี่ยวข้องกับอุปสรรค 3 ข้อที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่ปัญหากัมพูชา จีนยังคงไม่มีทีท่าจะประนีประนอม เพราะจีนถือว่ามีความสำคัญสูงสุดในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน เห็นได้จากการที่เติ้ง เสี่ยว ผิง แสดงออกถึงความไม่พอใจ โดยกล่าวว่า “เวียคนามยังคงไม่เปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ในการจัดตั้งสหพันธรัฐอินโดจีนภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียตให้เข้าไปแทรกแซงกัมพูชา”²⁵

การเจรจาในรอบที่สองระหว่างวันที่ 7-17 สิงหาคม 1987 ทั้งสองฝ่ายมีท่าทีผ่อนปรนมากขึ้น โดยการตกลงให้ใช้แนวร่องน้ำลึกของแม่น้ำอามูร์และอุสซูรีเป็นเส้นเขตแดนด้านตะวันออก มีข้อตกลงร่วมกันในการใช้แม่น้ำสำหรับขนส่งสินค้าและเดินทางข้ามพรมแดน และในโครงการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำด้วย

จากความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นดังกล่าวส่งผลให้นายกอร์บาชอฟได้กล่าวสุนทรพจน์ ที่เมืองคราสโนยาสค์ ไซบีเรีย เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1988 เพื่อเป็นการผ่อนคลายความแข็งกร้าวและปฏิบัติการทางทหารในภูมิภาคต่างๆ ที่มีต่อจีน เขาได้มีข้อเสนอที่น่าสนใจดังนี้²⁶

1. เื่อเพื่อที่จะให้ความสะดวกต่อความพยายามของกลุ่มอาเซียนที่จะสร้างสันติภาพในกัมพูชา
2. จะดำเนินการเจรจาสองฝ่ายกับจีน เพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชาต่อไป
3. สนับสนุนให้มีการเจรจาโดยตรงระหว่างจีนกับเวียคนาม อันเป็นกุญแจสำคัญเพื่อยุติปัญหากัมพูชา
4. สนับสนุนให้สหประชาชาติมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสงครามอิรัก-อิหร่าน

²⁴มณีนุช เกรียงโกมล, นโยบายของรัสเซียต่อจีน ในสมัยของประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน(ค.ศ. 1992-2000) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 60.

²⁵“China,” Far Eastern Economic Review Asia 1988 Yearbook (Hong Kong: Review Publishing Company, 1987), p.118.

²⁶ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอสท์-เปเรสตรอยกา: กอร์บาชอฟปฏิรูป, หน้า 81.

5. เสนอให้มีการประชุมนานาชาติเพื่อแก้ไขปัญหาตะวันออกกลาง
6. ขยายความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มประเทศอาเซียน
7. ต้องการปรับความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับญี่ปุ่นให้เป็นปกติ

และในสุนทรพจน์ครั้งนี้ กอร์บาชอฟได้ยื่นข้อเสนอ 7 ข้อ คือ

1. โซเวียตจะไม่เพิ่มจำนวนอาวุธนิวเคลียร์ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก
2. เสนอให้มหาอำนาจทางทะเลในมหาสมุทรแปซิฟิกทำการเจรจาตกลงกันที่จะไม่เพิ่มกำลังทางเรือในภูมิภาคนี้
3. เสนอให้มีการพบปะเจรจาระหว่างสหภาพโซเวียต จีน ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ และเกาหลีใต้ เพื่อจำกัดกำลังทางเรือและกำลังทางอากาศ และจำกัดกิจกรรมทางทหาร
4. ถ้าสหรัฐฯตกลงที่จะถอนฐานทัพออกไปจากประเทศฟิลิปปินส์ โซเวียตก็ตกลงที่จะไม่ใช้ความสะดวกราบรื่นจากฐานทัพของเวียดนามที่อ่าวคัมรานห์
5. เสนอให้ข้อตกลงต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกต้องปฏิบัติตามข้อตกลงที่จะพิทักษ์ความปลอดภัยของเส้นทางเดินอากาศในภูมิภาคนี้
6. เสนอให้มีการประชุมระดับนานาชาติภายในปี ค.ศ. 1990 เพื่อการตกลงให้มหาสมุทรอินเดียเป็นเขตปลอดนิวเคลียร์
7. เสนอให้มีกลไกการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้อย่างสันติวิธี โดยเริ่มที่การร่วมมือของสหภาพโซเวียต สหรัฐฯ และจีน ในฐานะที่เป็นมหาอำนาจประจำสหประชาชาติ

ผลจากสุนทรพจน์ดังกล่าวในเดือนธันวาคมระหว่างวันที่ 20-31 ตุลาคม 1988 ทั้งสหภาพโซเวียตและจีนก็สามารถตกลงกำหนดเส้นเขตแดนบริเวณพรมแดนตะวันออกได้เกือบทั้งหมด และยังจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกันเพื่อกำหนดเขตแดนด้านตะวันตกด้วย นอกจากนี้ยังตกลงกันที่จะให้มีคณะทำงานร่วมทางทหารและการทูตเพื่อแสวงหาช่องทางในการลดกำลังทหารบริเวณชายแดนต่อไป²⁷

²⁷มณีนุช เกรียงโกมล, นโยบายของรัสเซียต่อจีน ในสมัยของประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน(ค.ศ. 1992-2000), หน้า 63.

เมื่อสหภาพโซเวียต และ จีนสามารถประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาพรมแดนระหว่างกันได้ในระดับหนึ่งก็ส่งผลให้สหภาพโซเวียตประกาศลดกำลังทหารในกองทัพลง 500,000 คน เมื่อเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1988 นอกเหนือจากการตอบสนองความต้องการของจีนในการลดความตึงเครียดบริเวณชายแดนแล้ว ยังเป็นการตอบสนองความต้องการของฝ่ายสหรัฐฯและยุโรปตะวันตกด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งของกำลังที่จะลดก็อยู่ในเอเชีย รวมถึงการถอนทหาร 3 ใน 4 จากจำนวนทั้งหมด 50,000 คน ออกจากมองโกเลียภายในสิ้นปี ค.ศ. 1990 การโยกย้ายจีปนาอาวุธนิวเคลียร์พิสัยกลาง (Intermediate-range Nuclear Forces -INF) แบบ SS-20 และอื่น ๆ ออกห่างแนวชายแดนจีน-โซเวียต²⁸

การแสดงออกของสหภาพโซเวียตดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงการทำตามเงื่อนไข 3 ประการของจีน นอกจากนี้ โซเวียตก็จะได้รับประโยชน์ไปในตัวและยังมีโอกาสปรับความสัมพันธ์กับจีน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุดของสหภาพโซเวียต สาเหตุที่โซเวียตต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับจีน นอกเหนือจากเหตุผลทางการเมืองและการทหารแล้ว ด้านเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เนื่องจากจีนสามารถตอบสนองสินค้าราคาถูก ให้แก่ด้านตะวันออกไกลของโซเวียตได้ และโซเวียตก็สามารถส่งสินค้าไปยังตลาดในจีนด้วย

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้จีนเห็นความตั้งใจจริงของสหภาพโซเวียตที่จะปรับความสัมพันธ์กับจีน โดยเห็นได้จากการที่รองรัฐมนตรีต่างประเทศของจีน เฉียนฉีเชิน (Qian Qichen) ได้ให้สัมภาษณ์ในนิตยสาร The Economist ฉบับเดือนกรกฎาคมว่า “กอร์บาเชฟมีความตั้งใจจริงจริงในการปฏิรูปเช่นเดียวกับที่จีนเคยมีความพยายามมาแล้ว ทางจีนเชื่อว่า สหภาพโซเวียตจะดำเนินนโยบายที่ลดความก้าวร้าวและที่สำคัญไม่เป็นภัยต่อจีน”²⁹ ในขณะเดียวกัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน ได้เดินทางมาเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1-3 ธันวาคม ค.ศ. 1988 ตามคำเชิญของสหภาพโซเวียตครั้งแรก ซึ่งการเดินทางไปมอสโคว์ครั้งนี้ก็เพื่อเจรจาปัญหาแกมพูชา และหาช่องทางในการจัดประชุมสุดยอดผู้นำจีน-โซเวียต และหารือกันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทวิภาคี ทางจีนกล่าวว่า หากการเจรจาดังกล่าวเป็นไปได้ด้วยดีก็จะยินดีให้มีการจัดประชุมในปีถัดไป ในทำนองเดียวกัน นายเชวารด์นัคเซ (Eduard Shevardnadze) รัฐมนตรีต่างประเทศของโซเวียตก็ได้เดินทางไปเยือนจีนเพื่อเจรจาเกี่ยวกับรายละเอียดการประชุม

²⁸ ฐนิภา บุรุษพัฒน์, สหประชาชาติกับการฟื้นฟูสันติภาพ และการจัดตั้งรัฐบาลในแกมพูชา (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนานาชาติมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 100.

²⁹ Gerald Segal, “The USSR and Asia in 1987: Signs of a Major Effort,” *Asian Survey* XXX (January 1988): 3

สุดยอดที่จะจัดขึ้นและแนวทางในการแก้ไขปัญหาแก้มพูชา เมื่อระหว่างวันที่ 1-4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989³⁰

ในที่สุดการประชุมสุดยอดระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนก็ได้จัดขึ้นที่กรุงปักกิ่ง ระหว่างวันที่ 15-18 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 โดยเป็นการพบปะหารือกันระหว่างนายกรัฐมนตรีกับ นายเติ้ง เสี่ยวผิง ผู้นำอาวุโสของจีน ซึ่งทั้งสองได้ประกาศฟื้นฟูความสัมพันธ์ขั้นปกติระหว่างประเทศทั้งสอง อารมณ์และความรู้สึกของทั้งฝ่ายจีนและโซเวียต ต่างก็แสดงออกซึ่งการมองโลกในแง่ดีด้วยกันทั้งคู่³¹

ภายหลังการเสร็จสิ้นการเยือนจีนของนายกรัฐมนตรีชาออฟได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมเกี่ยวกับผลการเยือน โดยมีสาระสำคัญดังนี้³²

1. ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่า การประชุมสุดยอดจีน-โซเวียตเป็นสัญลักษณ์ของการมีความสัมพันธ์ขั้นปกติระหว่างกัน อันเป็นการสอดคล้องกับผลประโยชน์และความต้องการของประชาชนทั้งสองประเทศ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมสันติภาพ และเสถียรภาพของโลก ทั้งนี้การมีความสัมพันธ์ขั้นปกติ จะไม่ส่งผลกระทบต่อประเทศที่สามหรือผลประโยชน์ของประเทศนั้น ๆ
2. การพัฒนาความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานหลักสากล อันได้แก่ การเคารพ เอกราช บูรณภาพแห่งดินแดนซึ่งกันและกัน การไม่รุกรานและแทรกแซงกัน การมีผลประโยชน์และความเท่าเทียม และการอยู่ร่วมกันโดยสันติ
3. ทั้งสองฝ่ายย้ำคำแถลงว่าด้วยปัญหาแก้มพูชา อันเป็นผลมาจากการเจรจาระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีน-โซเวียต ที่กรุงปักกิ่ง เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 ซึ่งทั้งสองฝ่ายยืนยันว่าเวียดนามควรจะถอนทหารโดยเร็วที่สุด
4. ทั้งสองฝ่ายแสดงความวิตก และเห็นความจำเป็นที่จะต้องไม่มีสงครามกลางเมืองในแก้มพูชา ภายหลังการถอนทหารเสร็จสิ้น และแก้มพูชาในอนาคตจะต้องมีเอกราช

³⁰มณีนุช เกรียงโกมล, นโยบายของรัสเซียต่อจีน ในสมัยของประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน(ค.ศ. 1992-2000), หน้า 62.

³¹ประทุมพร วัชรเสถียร และไชยวัฒน์ คำชู, จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 188.

³²“การประชุมสุดยอดจีน-โซเวียต ผลสำเร็จที่น่าจับตา,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 35,50 (21 พฤษภาคม 2532) : 27.

สันติภาพ เป็นกลางและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ดังนั้น จีนจึงสนับสนุนการปรองดองแห่งชาติโดยการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลกัมพูชา 4 ฝ่าย ภายใต้การนำของเจ้านโรดม สีหนุ ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อตั้งแต่การถอนทหารเวียดนามจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเลือกตั้งทั่วไปในกัมพูชา แต่โซเวียตยังต้องการให้ชาวกัมพูชาแก้ไขปัญหากภายใน และเตรียมการเลือกตั้งภายใต้การตรวจสอบจากนานาชาติด้วยตนเอง

5. ทั้งสองฝ่ายยินดีต่อการเจรจาระหว่างกัมพูชากับฝ่ายต่าง ๆ และพร้อมที่จะสนับสนุนข้อตกลงที่จะมีขึ้น รวมทั้งจะเคารพต่อผลการเลือกตั้งทั่วไป ส่วนเรื่องการให้ความช่วยเหลือกัมพูชาฝ่ายต่าง ๆ ทั้งสองฝ่ายเห็นว่า ขณะที่มีการถอนทหารประเทศที่เกี่ยวข้องจะต้องค่อย ๆ ลดความช่วยเหลือทางทหารและยุติลงในที่สุด
6. ทั้งสองฝ่ายต้องการให้มีการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาโดยเร็วที่สุด และย้ำการคงความพยายามในการยุติปัญหาทางการเมือง ที่เป็นธรรมและสมเหตุสมผลรวมทั้งจะมีการเจรจากันต่อไปในประเด็นที่มีทัศนคติแตกต่างกัน

การที่สหภาพโซเวียตสามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนเข้าสู่ระดับปกติในครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกในรอบ 30 ปีที่มีการเจรจาระหว่างผู้นำทั้งสองประเทศหลังจากที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองตึงเครียดมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ระหว่างสองชาติอย่างแท้จริง

3.1.1.4 บทบาทของจีนต่อเวียดนามในการถอนทหารออกจากกัมพูชา

จากการที่เวียดนามเข้าไปโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดง ในกัมพูชาในปี ค.ศ. 1978 ด้วยการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตนั้น ได้ทำให้ความมั่นคงปลอดภัยของจีนทางด้านใต้ถูกกระทบกระเทือนอย่างมาก จีนได้พยายามดำเนินการแก้ไขปัญหากัมพูชานบนพื้นฐานการเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตยุติการสนับสนุนเวียดนามในกัมพูชา และให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้จีนต้องการให้กัมพูชามีเอกราช สันติภาพ เป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด พร้อมกับสนับสนุนเจ้านโรดม สีหนุ ให้เป็นผู้นำที่แท้จริงของกัมพูชาในอนาคต จีนไม่สนับสนุนให้เขมรแดงกลับมามีอำนาจในกัมพูชาอีก แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการตัดกัมพูชาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกไป ฝ่ายเขมรแดงและระบอบเฮง สัมริน จะไม่เป็นองค์ประกอบหลักในรัฐบาลใหม่ของ

กัมพูชา ซึ่งจีนก็ยังได้ให้การสนับสนุนการดำเนินการทางการเมืองของอาเซียนด้วยในการแก้ไขปัญหา³³

ต่อปัญหาที่จีนไม่เฉพาะจะกดดันสภาพโซเวียตเท่านั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งจีนก็ได้กดดันเวียดนามด้วย โดยจีนได้มีการติดต่อกับเวียดนามมากขึ้น ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1987 ซึ่งจีนถือว่าเป็นการเริ่มสนทนาระหว่างกัน จากการสนทนาดังกล่าวจีนเห็นว่าขั้นตอนในการประชุมปัญหาที่กัมพูชาควรให้มีการประชุมย่อยโดยอาเซียน เวียดนาม และกัมพูชา 4 ฝ่าย เพื่อตกลงกันก่อน และให้มีการประชุมคณะมนตรีความมั่นคง ฯ ถ้าประกันความตกลงของกัมพูชาเรื่องเดียว แต่รูปแบบดังกล่าวจีนให้ความเห็นว่าหลายฝ่ายอาจจะไม่สามารถยอมรับได้ ในขณะเดียวกัน จีนยังคงเรียกร้องให้เวียดนามเจรจากับเจ้านโรดม สีหนุ³⁴ อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าจะมีการสนทนาปัญหาที่กัมพูชาระหว่างกัน เวียดนามได้ประกาศโดยทำเป็นมติของที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอินโดจีนที่กรุงพนมเปญเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1985 ว่าจะถอนทหารออกหมดภายในปี ค.ศ. 1990³⁵ จาก การประกาศของเวียดนามดังกล่าวในเวลานั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า อาจจะเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายการปฏิรูปของกอร์บาชอฟในการผ่อนคลายความตึงเครียดต่อระบบการเมืองระหว่างประเทศ นอกจากนี้ เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1986 รัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยได้เสนอแผนสันติภาพ 8 ประการ เพื่อแก้ไขปัญหาที่กัมพูชา โดยเสนอให้มีการเจรจาระหว่างรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยกับเวียดนาม ให้มีการหยุดยิงและการถอนทหารออกจากกัมพูชาและให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสม 4 ฝ่าย ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ชาวกัมพูชาเป็นผู้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่กัมพูชา³⁶

อย่างไรก็ตาม ต่อการประกาศถอนทหารเวียดนาม จีนไม่เชื่อในความจริงจังของเวียดนามในการถอนทหาร ต่อมาจีนแถลงถึงแนวทางอันเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาที่กัมพูชา เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1988 ดังนี้³⁷

³³ ฉฐุณีภา บุรพัฒน์, สหประชาชาติกับการฟื้นฟูสันติภาพ และการจัดตั้งรัฐบาลในกัมพูชา, หน้า 112-113.

³⁴ เรื่อง เดียวกัน, หน้า 113.

³⁵ เขียน ชีระวิทย์, เวียดนาม: สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 244.

³⁶ อรอนงค์ น้อยวงศ์, นโยบายต่างประเทศต่อกัมพูชา สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (ค.ศ. 1980-1988) (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 119.

³⁷ ฉฐุณีภา บุรพัฒน์, สหประชาชาติกับการฟื้นฟูสันติภาพ และการจัดตั้งรัฐบาลในกัมพูชา, หน้า 112-114.

1. ให้เวียดนามถอนทหารทั้งหมดออกจากกัมพูชา โดยเร็วที่สุด โดยระยะเวลาการถอนทหารต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย
2. ในระหว่างที่เวียดนามกำลังถอนทหารออกไปให้ฝ่ายต่าง ๆ จัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาล 4 ฝ่าย นำโดย เจ้านโรคม สีหนุ บุคคลที่จะเข้าร่วมรัฐบาลจะต้องได้รับการยอมรับจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3. หลังจากการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลแล้ว ให้ทุกฝ่ายระงับการเสริมสร้างกำลังทหาร และป้องกันมิให้กำลังทหารแทรกแซงการเลือกตั้งทั่วไปอย่างเสรี และกัมพูชาจะต้องปลอดพ้นจากการแทรกแซงจากภายนอกหรือการคุกคามด้วยกำลัง
4. ให้มีการควบคุมดูแลระหว่างประเทศที่เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อการถอนทหารเวียดนาม การรักษาสันติภาพในกัมพูชา และการเลือกตั้งเสรีในกัมพูชาและถ้าหากทุกฝ่ายบรรลุความตกลงในการแก้ไขปัญหา จีนจะเข้าร่วมการอ้าประกันข้อตกลงร่วมกับประเทศอื่น ๆ เพื่อให้กัมพูชาเป็นอิสระและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

จีนได้ยืนยันแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อผู้นำประเทศต่าง ๆ ที่ไปเยือนจีนตลอดมา และในการเจรจาปัญหากัมพูชากับโซเวียตด้วย จากแนวทางดังกล่าวนี้เองในเดือนเดียวกัน (เดือนกรกฎาคม) ปี ค.ศ. 1988 นาย เหงียน วัน ลินห์ (Nguyen Van Linh) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้เดินทางไปเยือนนายคอร์บาชอฟ ที่กรุง มอสโก เพื่อเจรจาทหารหรือปัญหาการถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา ซึ่งผู้นำทั้งสองได้ออกแถลงการณ์ร่วมฉบับหนึ่ง โดยมีใจความสำคัญว่า “เวียดนามตกลงจะถอนทหารออกจากกัมพูชาก่อนสิ้นปี ค.ศ. 1989 หรือในช่วงไตรมาสแรกของปี ค.ศ. 1990”³⁸ ซึ่งการแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้มีผลให้การเจรจาระหว่างโซเวียตและจีนเกิดขึ้นต่อกันในช่วงเวลาต่อมาอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว

ในขณะเดียวกัน จีนก็ยังได้แถลงแผนสันติภาพ 5 ประการ ในสหประชาชาติเมื่อวันที่ 28 กันยายน ค.ศ. 1988 โดยได้ใช้ข้อเสนอเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1988 เป็นพื้นฐาน แต่ในประเด็นการถอนทหารได้เรียกร้องให้เวียดนามแสดงตารางการถอนทหาร

อย่างไรก็ดี ปัญหากัมพูชาได้ถูกยกขึ้นในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชา (PICC) ครั้งที่ 1 ที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม – 1 สิงหาคม ค.ศ. 1989 ซึ่งในการประชุมครั้งนี้จีนยังคงยึดมั่นในท่าทีหลักของตน โดยให้มีการจัดตั้งกลไกควบคุมระหว่างประเทศเพื่อควบคุมการถอนทหารภายใต้การอุปถัมภ์ของสหประชาชาติ และให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสม

³⁸ สิดา สอนศรี, นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า 312.

เฉพาะกาลกัมพูชาที่ฝ่ายภายใต้การนำของเจ้านโรคม สีหนุ โดยให้เจ้านโรคม สีหนุมีอำนาจอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกัน จีนได้แสดงท่าทีมากขึ้น และพร้อมที่จะประนีประนอมในบางเรื่อง อาทิ ในเรื่องการแบ่งสรรอำนาจในช่วงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งยอมรับบทบาทของสุนเซน ว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลผสมเฉพาะกาลที่ฝ่าย³⁹

ในระยะเวลาต่อมา ท่าทีของจีนต่อการถอนทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชาก็ได้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เมื่อคณะผู้แทนเวียดนามอันประกอบด้วย นาย เหงียน วัน ลินห์ เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม นายโคเม็ย นายกรัฐมนตรีเวียดนามและนายฟาม วันดง อดีต นายกรัฐมนตรีเวียดนาม ได้เดินทางไปเยือนจีนเมื่อวันที่ 3-4 กันยายน ค.ศ. 1990 ซึ่งทั้งสองฝ่ายตกลงยอมรับหลักการแก้ไขปัญหากัมพูชา ด้วยวิธีการทางการเมืองโดยสมบูรณ์แบบของที่ประชุมสมัชชาถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง ฯ (มติที่ประชุมครั้งที่ 4 ที่นครนิวยอร์ก เมื่อวันที่ 15 -16 พฤษภาคม ค.ศ. 1990) นอกจากนี้ จีนได้ตกลงที่จะเปิดพรมแดนจีน-เวียดนาม ที่ด่านมิตรภาพ เพื่อให้ให้นักกีฬาชาวเวียดนามประมาณ 100 คน เดินทางไปร่วมแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ (Asian Games) ที่กรุงปักกิ่ง และในวันที่ 17 กันยายน 1990 นาย โว เหงียน เกียบ (Vo Nguyen Giap) รองนายกรัฐมนตรีเวียดนามได้เดินทางไปร่วมในพิธีเปิดการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์⁴⁰ จากลักษณะดังกล่าวนับได้ว่าเป็นก้าวสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างจีน-เวียดนาม

จากการพบประเจรจาในการประชุมขอดจีน-เวียดนามครั้งนี้เอง ได้ส่งผลให้เกิดข้อตกลงปารีส เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 1991 กลุ่มกัมพูชาที่เป็นปฏิปักษ์กันเอง 4 กลุ่มกับประเทศอื่น ๆ อีก 19 ประเทศสามารถลงนามในสัญญาสันติภาพกันได้ และผลของการมีสัญญาครั้งนี้ก็คือ การจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ (Supreme National Council-SNC) ขึ้นมา เพื่อเป็นการนำเอากลุ่มต่อต้านและกลุ่มรัฐบาลเดิมที่เคยรบราฆ่าฟันกัน ที่เป็นคอมมิวนิสต์มาร่วมกัน มีเจ้าสีหนุเป็นประมุข โดยมีระยะเวลาช่วงเปลี่ยนผ่านที่ให้สภาสูงแห่งชาติเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองว่ามีความชอบธรรมแต่ผู้เดียวที่ปกครองประเทศกัมพูชาไปเพื่อจัดการเลือกตั้งทั่วไประหว่างวันที่ 23-28 พฤษภาคม ค.ศ. 1993⁴¹ ข้อตกลงดังกล่าวเป็นสาระสำคัญในการแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ เป็นการสิ้นสุดการ

³⁹ นพพล คุณวิบูลย์, “การประชุมระหว่างประเทศ ณ กรุงปารีส: บันไดอีกขั้นหนึ่งในการแก้ไขปัญหากัมพูชา,” สารานุกรม 47 (10 กุมภาพันธ์ 2533): 97.

⁴⁰ Robert Delfs, “Carrots and Sticks,” Far Eastern Economic Review (4 October 1990): 11.

⁴¹ เขียน ธีระวิทย์ และ สุนัย ผาสุก, กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 27.

เข้าไปพิทักษ์กัมพูชาโดยเวียดนามอย่างเป็นทางการ ข้อตกลงนี้เป็นผลพวงอันสำคัญโดยความร่วมมือของนานาชาติภายใต้ร่มธงประชาชาติได้สร้างโอกาสของการปรองดองกันในกัมพูชา⁴²

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า เมื่อการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป กัมพูชาก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงเช่นกันหลังยุคสงครามเย็น แต่ที่สำคัญได้ทำให้สภาพการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากที่เคยตึงเครียดกลับมาสู่สภาวะปกติระหว่างกัน ซึ่งเป็นการเอื้อต่อการติดต่อค้าขายและดำเนินความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อย่างแท้จริงหลังยุคสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของนโยบายต่อเวียดนามในการถอนทหารออกจากกัมพูชาดังกล่าว นับตั้งแต่เริ่มแรกลาวก็มองว่า การดำเนินนโยบายของจีนในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ลดความขัดแย้งและนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกันได้อย่างแท้จริงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1986 ลาวได้ปรับนโยบายต่อจีนเช่นกัน ซึ่งในที่สุดลาวก็สามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1989

3.1.2 ปัจจัยสภาพแวดล้อมในประเทศ

3.1.2.1 ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจของลาว

ภายหลังที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวประสบความสำเร็จในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเข้าสู่ระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ นับตั้งแต่วันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 โดยสถาปนาเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่ชัยชนะของพรรคดังกล่าวก็ได้รับความยากลำบาก ซึ่งต้องแลกด้วยชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนลาวชาวผู้ออกแรงงานทั้งชาติ อันเนื่องมาจากสงครามการต่อสู้กับเอกราชด้วยการต้านมหาอำนาจ ฝรั่งเศส สหรัฐฯ ฯลฯ ที่ดำเนินมายาวนานกว่า 3 ทศวรรษ จากบาดแผลของสงครามนี้เองที่ทำให้ลาวมีความจำเป็นที่ต้องฟื้นฟูและขยายเศรษฐกิจของประเทศเป็นการด่วน ดังนั้น นโยบายทางด้านเศรษฐกิจของลาวในระยะแรก (ปี ค.ศ. 1975-1977) ก็คือ การปรับปรุงและก่อสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจที่ละก้าว ก่อสร้างพื้นฐานวัตถุและวิทยาการตามแบบสังคมนิยม เพราะพื้นฐานเศรษฐกิจของลาวที่ยังด้อยมาก จึงมีความจำเป็น

⁴²วชิรินทร์ ชงศิริ, “ประชาธิปไตยแบบกัมพูชา,” ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กระบวนการเป็นประชาธิปไตยและการเมืองสมัยใหม่, อุดมฤทัยพานันท์ และพรพิมล ศรีโซเวียด, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 193-194.

อย่างยิ่งในการปลูกระดุมประชาชนทั่วประเทศ เสริมสร้างการผลิต ฟืนฟู่และขยายเศรษฐกิจ เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนบรรเทาผ่านเป็นปกติ และได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นทีละก้าว⁴³

จากการปฏิบัติตามแนวทางนโยบายของรัฐบาลดังกล่าว ปรากฏว่า โดยภาพรวมลาว ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ว่าไว้ (ยกเว้นด้านการเกษตร) ไม่ว่าจะเป็น ด้านอุตสาหกรรม คมนาคมขนส่ง การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ด้านการเกษตรของลาวกลับ ล้มเหลวอย่างมาก ซึ่งที่สำคัญการเกษตรเป็นหัวใจหลักของประชาชนลาวทั้งประเทศ โดยเฉพาะ การผลิตข้าวตกต่ำอย่างมากในปี ค.ศ. 1977 ถึงแม้ว่าในปีแรก(ค.ศ. 1976) ของการปฏิบัติตาม แนวทางดังกล่าวจะสามารถผลิตข้าวได้ 700,000 ตัน ซึ่งเกินระดับคาดการณ์ที่วางไว้⁴⁴ ในขณะที่การ ผลิตข้าวในปี ค.ศ. 1977 มีประมาณ 530,000 ตัน⁴⁵ การที่ผลผลิตข้าวตกต่ำอย่างนี้ก็เพราะปัญหาภัย แล้งอย่างรุนแรง โดยพื้นที่เขตนครเวียงจันทน์และภาคใต้มีปริมาณฝนตกลดลงมากถึงร้อยละ 50 และ 75 ตามลำดับ ยังผลให้การเก็บเกี่ยวพืชผลในภาคกลางในเดือนกันยาได้เพียงร้อยละ 40 ของปีที่ผ่าน มาและในภาคใต้เก็บเกี่ยวได้ต่ำกว่าร้อยละ 95 ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนข้าวถึง 367,500 ตัน⁴⁶

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้รัฐบาลลาวเห็นความจำเป็นในการพัฒนาการ เกษตรมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรรัฐบาลจึงจำเป็นต้องเอาชนระบบการผลิตแบบเก่า ให้ได้โดยเร็วที่สุด โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและบริการสู่ระบบสังคมนิยม ซึ่งมองว่าใน ระบบเกษตรกรรมของลาวแบบเก่า ชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจะทำนาในดินแดนของตนเองโดย อาศัยกรรมวิธีดั้งเดิมที่ทำกันมานานหลายร้อยปี โดยอาศัยแรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก ที่สำคัญคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาเพื่อใช้สำหรับบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ถ้าผลิตผลมากเกินไปเกินความ ต้องการบริโภคในครอบครัวจึงนำไปขายในตลาดในเมือง ดังนั้น การเกษตรจึงมีลักษณะเพื่อการยังชีพมากกว่าเพื่อการค้าขายและการสะสมทุน นอกจากนี้ ชาวนาส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือและมีรายได้ ต่ำหรือยากจน การสาธารณสุขไม่ดี และอายุโดยเฉลี่ยของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำเหมือนประเทศ ด้อยพัฒนาอื่น ๆ

⁴³ สุนัด โภทิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1088.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1089-1092.

⁴⁵ อนันท์ พุฒิโชติ, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ. 1986-2000, หน้า 56.

⁴⁶ “Laos” FEER, Asia yearbook 1978, p.224

ต่อสภาพดังกล่าว เมื่อวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1978 รัฐบาลได้ออกแผนการพัฒนา 3 ปี แห่งรัฐ (ค.ศ. 1978-1980) โดยวางหน้าที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรม⁴⁷ ในขณะเดียวกันก็ให้มีการดำเนิน “สามปฏิวัติ” ไปพร้อม ๆ กัน คือ การปฏิวัติในความสัมพันธ์ทางการผลิต การปฏิวัติในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งการปฏิวัติทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญแก่การปฏิวัติด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยนำ โดยนายไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรีลาวได้กล่าว ว่า “การสร้างระบบสังคมนิยมไม่เพียงแต่มุ่งสร้างความสัมพันธ์ในระบบการผลิตใหม่และพลังใหม่ แต่ยังต้องสร้าง... คนสังคมนิยมแบบใหม่ด้วย”⁴⁸

แผนพัฒนาฉบับนี้ถือได้ว่าเป็นก้าวที่สำคัญอย่างยิ่งของรัฐบาลลาวในการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่มีการวางแผน โดยส่วนกลาง และสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยมขึ้นใหม่ โดยในภาคเกษตร รัฐบาลได้รณรงค์ให้เกษตรกรทั่วประเทศจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรแบบนารัฐ-นารวม (Collectivized Agriculture) อันเป็นการผลิตแบบขนาดใหญ่ที่มีระบบการจัดการแลกเปลี่ยนแรงงานและการใช้เครื่องมือการผลิตร่วมกัน ส่วนภาคอุตสาหกรรม การค้า ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์การค้าและร้านขายสินค้าของรัฐ เพื่อกำจัดผู้ค้าคนกลาง ผูกขาดการค้า ทั้งการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ และยังได้จัดตั้งธนาคารแห่งรัฐขึ้นเพื่อคอยควบคุมทางการเงิน การคลัง เพื่อบริหารเศรษฐกิจแห่งชาติทั้งหมดโดยส่วนกลาง⁴⁹

ฉะนั้น เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 1978 นายกรัฐมนตรีไกสอน พมวิหานได้เริ่มพูดถึงผลดีของการทำนารวม โดยให้เหตุผลว่า “การระดมคนนับหมื่นสามารถเอาชนะอุปสรรคความแห้งแล้งโดยการขุดคลองส่งน้ำไปสู่เขตที่แห้งแล้งได้ ถ้าปลูกระดมคนทั้งพรรค ทั้งกองทัพ ทั้งประเทศ ข่อมเอาชนะการผลิตในปี ค.ศ. 1978 ได้” จุดเริ่มต้นคือ การร่วมมือร่วมแรงจัดตั้งเป็นสหกรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร⁵⁰

อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ของการจัดตั้งระบบสหกรณ์รวมหมู่ในระยะเพียงหนึ่งปีคือผลิตผลทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าว ได้ลดต่ำลงอย่างมากแทนที่จะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากใน

⁴⁷ สุนัด โภทิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1093.

⁴⁸ สุรัช สิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว, หน้า 137.

⁴⁹ อนินทร์ พุฒิชิต, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ. 1986-2000, หน้า 38-39.

⁵⁰ Grant Evans, Agrarian Change in Communist Laos (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1988), p. 29.

เดือนกันยายน ค.ศ. 1978 เกิดอุทกภัยในลาวอย่างหนักทำให้ข้าวถูกน้ำท่วมเสียหายถึง 125,000 ตัน⁵¹ ประกอบกับ ในปลายปี ค.ศ. 1977 ประชาชนลาวได้อพยพหนีออกนอกประเทศเพิ่มมากขึ้นจากเดือนละ 1,000 คน เป็นเดือนละ 1,500 -1,700 คน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตข้าวลดลงไปด้วย⁵² ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบางส่วนก็ปฏิบัติงานลับสน ไม่เป็นธรรม และ ขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาว(ขตล)ก็ได้พยายามแทรกซึมบ่อนทำลาย อันเป็นสาเหตุทำให้ชาวนามีความเข้าใจลับสนและคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับนโยบายการจัดตั้งสหกรณ์ร่วมหมู่ของรัฐบาล จนนำไปสู่ความไม่พอใจของชาวนาบางส่วน

ตารางที่ 4

สถิติการหลบหนีของประชาชนลาวออกนอกประเทศสู่ค่ายอพยพ ในจังหวัดหนองคายและอุบลราชธานี

(หน่วย: คน)

จังหวัด	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
หนองคาย	1,679	8,210	16,194	25,049	31,427	27,261	6,657
อุบลฯ	448	5,286	10,000	37,211	28,552	19,142	9,450
รวม	2,127	13,496	26,194	62,260	59,979	46,403	16,107

ที่มา : UNHCR, Bangkok, Thailand อ้างถึงใน Grant Evans, *Agrarian Change in Communist Laos*. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1988), p. 46

ต่อสภาพดังกล่าว ในเดือนกรกฎาคม 1979 รัฐบาลลาวได้สั่งห้ามมิให้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรเพิ่มขึ้นจากเดิมซึ่งมีประมาณ 2,500 แห่ง⁵³ โดยได้ระบุสาเหตุการหยุดยั้งการก่อตั้งสหกรณ์แห่งใหม่ในคำแถลงการณ์ของพรรคว่า ศัตรูได้ฉวยโอกาสหิบบจืดอ่อนของการรณรงค์นโยบายสหกรณ์มาโจมตีรัฐบาล “... โดยการแทรกซึมเข้าไปสหกรณ์และก่อความลับสนในหมู่ชาวนา บ่อนทำลายพรรคและนโยบายของรัฐบาล ก่อความมั่นคงของชนบท ด้วยเหตุนี้ประชาชนและชาวนาจึงไม่พอใจและไม่มีความสุข และส่งผลกระทบต่อการผลิต... บางคนได้ละทิ้งไร่นาของตนไปทำอาชีพอื่นหรือขาย หรือหลบหนีออกนอกประเทศ จึงกลายเป็นปัญหาเร่งด่วนที่อาจจะก่อให้เกิดอันตรายในระยะยาวได้ ถ้าไม่แก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยมีประสิทธิภาพ มันจะไม่

⁵¹ สุรัช สิริไกร, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว*, หน้า 158.

⁵² Mac Alister Brown and Joseph J. Zaslloff, “Laos 1977: the Realities of Independent,” *Asian Survey* (February 1978): 165.

⁵³ สุรัช สิริไกร, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว*, หน้า 168.

เพียงมีผลต่อการผลิตการเกษตรและความเป็นอยู่ของประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นอันตรายต่อการเมืองด้วย... ดังนั้น ถ้าใครเข้าร่วมสหกรณ์แล้วอยากถอนตัวก็ให้ถอนตัวออกได้ เพราะนโยบายไม่มีการบีบบังคับ...”⁵⁴

อย่างไรก็ดี จากปัญหาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหารและสินค้าบริโภคอุปโภค จนทำให้รัฐบาลลาวต้องเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการประกาศ “ข้อมติที่ 7” (Resolution VII) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ⁵⁵

1. รัฐบาลรับซื้อสินค้าข้าวและพืชผลเกษตรต่าง ๆ จากเกษตรกรในราคาที่สูงขึ้นร้อยละ 300-500 (เพื่อให้สินค้าเกษตรมีราคาสูงเกือบเท่ากับราคาสินค้าในประเทศไทย เพื่อป้องกันการลักลอบนำสินค้าออกนอกประเทศ)
2. รัฐบาลขึ้นราคาสินค้าขายปลีกที่ขายให้แก่ประชาชนร้อยละ 200-400 เพื่อลดภาระการอุดหนุนราคาสินค้าที่รัฐบาลต้องแบกรับ และเพื่อจะมีรายได้และสามารถแข่งขันทำการค้ากับภาคเอกชนได้ต่อไป
3. ลดค่าเงินกีบร้อยละ 75 จาก 4 กีบ เป็น 10 กีบต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐ
4. อนุญาตให้ชาวนาขายผลผลิตในตลาดเสรีได้
5. อนุญาตให้เอกชนทำการค้าได้
6. เพิ่มเงินเดือนข้าราชการทั่วประเทศร้อยละ 170
7. ลดภาษีสินค้าเกษตรลงและปรับปรุงวิธีการจัดเก็บภาษีใหม่ให้ง่ายต่อการจัดเก็บของเจ้าหน้าที่ (และเจ้าหน้าที่รัฐบาลยังได้ยุติการเร่งรัดหนี้สินต่าง ๆ ที่ประชาชนเป็นหนี้รัฐบาลอยู่และไม่อาจจ่ายได้จริง ๆ)

นอกจากการค้าโดยเอกชนแล้ว รัฐบาลยังสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์การค้า (trading cooperatives) เพื่อให้เป็นหน่วยงานการค้าที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการแข่งขันในตลาด ทั้งนี้โดยรัฐบาลไม่เข้าไปแทรกแซงหรือบีบบังคับเพื่อมิให้เกิดการขาดแคลนสินค้า ทั้งสินค้าอาหารและสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งจะช่วยให้ปัญหาความมั่นคงหมดไปด้วย เป้าหมายสำคัญของรัฐบาลในขณะนั้นคือ การกระจายสินค้าภายในประเทศอย่างทั่วถึงทั้งในเมืองและชนบท เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและชาวนา โดยมีพ่อค้าเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มนี้ องค์การ

⁵⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

⁵⁵เฟิ่งอ้าง, หน้า 170.

การค้าของรัฐบาลจะช่วยทำหน้าที่รักษาระดับราคาที่อยู่ดีธรรมดาเพื่อให้อาณาเกิดความพอใจและยอมจ่ายภาษีแก่รัฐบาล

ผลจากการหันไปสนับสนุนมาตรการการค้าดังกล่าว ประกอบกับได้รับการช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียต เวียดนาม และประเทศต่าง ๆ รวมทั้งการปรับปรุงระบบชลประทาน ทำให้การผลิตข้าวเพิ่มสูงขึ้น จากปี ค.ศ. 1979 ลาวสามารถปลูกข้าว 920,000 ตัน และมีปริมาณเพิ่มขึ้นอีกในปี ค.ศ. 1980 โดยสามารถผลิตข้าวได้ประมาณ 1,053,000 ตัน ทำให้ลาวมีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคอย่างมาก⁶ ในขณะที่เดียวกัน เศรษฐกิจเริ่มถดถอยเพราะการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น

ตารางที่ 5

ปริมาณการผลิตข้าวของลาว(ค.ศ. 1975-1980)

(หน่วย: พันตัน)

ปี	1975	1976	1977	1978	1979	1980
พันตัน	910	858	530	830	920	1053

ที่มา: 1. ปริมาณการผลิตข้าวในปี ค.ศ. 1975-1977 : Quarterly Economic Review Indochina, 2 nd, Quarter 1982, London, pp. 12 อ้างถึงใน สุรัชย์ ศิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว, หน้า 184.

2. ปริมาณการผลิตข้าวในปี ค.ศ. 1978-1980: สุนศ โททิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1094-1095.

ตารางที่ 6

มูลค่าสินค้าเข้าและสินค้าออก

(หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ)

ปี	1975	1976	1977	1978	1979	1980
สินค้าเข้า	30.0	42.0	59.1	76.3	94.3	130.1
สินค้าออก	4.2	7.5	9.6	11.8	35.2	30.5
อัตราการชำระหนี้	8.9%	13%	16%	17%	7%	5%

ที่มา: รัฐบาลลาว อ้างถึงใน สุรัชย์ ศิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว, หน้า 184

โดยสินค้าส่งออกที่สำคัญของลาวได้แก่ ไม้ซุง ติบูก กาแฟ ผลิตภัณฑ์ไม้ และ ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนสินค้าเข้าที่สำคัญของลาวได้แก่ สินค้าประเภทอาหาร เครื่องจักรยนต์ต่าง ๆ ยานพาหนะ

⁶ สุนศ โททิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1094-1095 .

น้ำมันปิโตรเลียม ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้า และเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทโลหะต่าง ๆ ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่าสินค้าส่งออกของลาว ลาวจึงขาดดุลการค้าเป็นมูลค่าสูงทุกปี และต้องอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้งในรูปของสินค้า บริการ เงิน ให้เปล่าและเงินกู้⁵⁷

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจของลาวแผนการ 3 ปีแห่งรัฐ (ปี ค.ศ. 1978-1980) ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะปัญหาภายในประเทศดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจลาวยังถูกระทบกระเทือนจากปัจจัยภายนอก จากกรณีความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับเวียดนาม และความขัดแย้งจีนกับเวียดนาม ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนและประเทศไทยเสื่อมทรามลงอย่างมาก ที่สำคัญประเทศจีนรวมทั้งประเทศตะวันตกลดความช่วยเหลือแก่ลาว ขณะที่ไทยซึ่งเป็นผู้ค้าที่สำคัญของลาวก็ใช้ข้ออ้างเรื่องความขัดแย้งตามพรมแดนทำการปิดพรมแดน เพื่อเป็นการปิดล้อมเศรษฐกิจของลาว ซึ่งส่งผลให้ลาวได้รับความเดือนร้อนทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น⁵⁸

ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว พรรคและรัฐบาลลาวจึงได้วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 5 ปีขึ้นมาครั้งแรกในเดือน มกราคม ปี ค.ศ. 1981 ซึ่งในที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ 3 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ก็ได้รับรองแนวทางอันเป็นพื้นฐาน หน้าที่ และจุดประสงค์ของแผนการขยายเศรษฐกิจ และสังคม ระหว่างปี ค.ศ. 1981-1985 นั้น คือ ให้ผลิตเสบียงอาหารด้วยตนเอง และให้มีสำรองไว้รวมทั้งเป็นสินค้าส่งออกที่มีคุณค่าจำนวนหนึ่ง เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านวัตถุ และวัฒนธรรมของประชาชนสูงขึ้นเป็นลำดับ...⁵⁹

ผลจากการดำเนินการตามแผนการแห่งชาติ 5 ปี ปรากฏว่าในปีแรก (ปี ค.ศ. 1981) สามารถผลิตข้าวได้ 1,154,000 ตัน นับว่าเป็นปีที่สองที่ชาวนาลาวสามารถผลิตข้าวได้สูงเป็นประวัติการณ์ ทำให้คำขวัญ “พึ่งตนเอง ช่วยตนเองทางด้านเสบียงอาหาร” ปรากฏผลเป็นจริง และเป็นปีแรกที่ลาวไม่ได้ใช้เงินตราต่างประเทศไปซื้อข้าวจากต่างประเทศเข้ามา⁶⁰ การที่ลาวสามารถผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอากาศดี มีการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกอีกหนึ่งในสาม พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว และมีการใช้เครื่องจักรเพิ่มขึ้นเป็น 5 เท่า⁶¹ จึงทำให้ลาววาง

⁵⁷ สุรัช สิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว, หน้า 185.

⁵⁸ ดูรายละเอียดใน Grant Evans, Agrarian Change in Communist Laos, pp. 18-24.

⁵⁹ สุนทร โททิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1099-1100.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

⁶¹ Asia 1983 yearbook, p. 189.

แผนการเพิ่มการผลิตข้าว โดยให้ความสำคัญต่อการเพิ่มพื้นที่ชลประทานและการใช้ปุ๋ยมากขึ้นในอนาคต เพราะด้านการเกษตรกรรมคือหัวใจหลักของประเทศลาว ซึ่งเห็นได้จากด้านการเกษตรสามารถสร้างรายได้ถึงร้อยละ 76 ของรายได้เศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี ค.ศ.1983 แม้ว่าในปี ค.ศ. 1982 ผลผลิตข้าวจะได้ 1,092,400 ตัน เนื่องมาจากคินฟ้าอากาศไม่ดี ประกอบกับศัตรูทั้งภายในและภายนอกก่อความไม่สงบ ในขณะเดียวกันในปี ค.ศ. 1983 การผลิตข้าวยังคงต่ำลงไปอีก เพราะอากาศทางเหนือหนาวจัดและเกิดภัยแล้งทั่วประเทศ ทำให้สามารถผลิตข้าวได้เพียง 1,001,400 ตัน เป็นเหตุทำให้ลาวจำเป็นต้องซื้อข้าวมาจากต่างประเทศจำนวนหนึ่ง ส่วนในการผลิตข้าวในปี ค.ศ. 1984 และ ค.ศ. 1985 ได้ถึง 1,321,196 ตัน และ 1,400,000 ตัน ตามลำดับ ในขณะเดียวกันก็ได้จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นใหม่ ซึ่งจำนวนสหกรณ์การเกษตรได้เพิ่มขึ้น จากปี 1981 มีจำนวนทั้งหมด 1,969 แห่ง มาถึงปี ค.ศ. 1985 มีจำนวนทั้งหมดทั่วประเทศ 3,420 แห่ง⁶²

ตารางที่ 7

สถิติการเพิ่มขึ้นของสหกรณ์การเกษตรในลาว

(หน่วย: แห่ง)

ปี	1981	1982 *	1983	1984	1985
แห่ง	1,969	1,943	2,113	2,516	3,420

ที่มา: สุนเด โปทิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1102.

* ปีที่สหกรณ์การเกษตรลดลง.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลจะส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรโดยอาศัยความสมัครใจ พร้อมทั้งอนุญาตให้ประชาชนหรือภาคเอกชนทำธุรกิจการค้าได้ในขอบเขตที่รัฐบาลกำหนด แต่เศรษฐกิจของลาวก็กระเตื้องขึ้นไม่มาก เพราะแม้ผลผลิตด้านการเกษตรจะเพิ่มสูงขึ้นแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ส่วนในด้านอุตสาหกรรมการผลิต ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐวิสาหกิจ ก็ต้องประสบกับภาวะขาดทุนที่ไร้ประสิทธิภาพ ส่งผลให้รัฐต้องเสียบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อเข้าเกื้อกูลรัฐวิสาหกิจเหล่านั้น อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาวะขาดดุลงบประมาณของรัฐเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การขยายการค้ากับต่างประเทศก็ทำให้ลาวต้องประสบกับภาวะขาดดุลการค้าเพิ่มขึ้น เพราะรายได้หลักจากภายนอกยังคงเป็นรายได้จากการขายกระแสไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ แต่ปริมาณการนำเข้าสินค้าที่จำเป็นต่าง ๆ กลับเพิ่มขึ้น ราคาสินค้าจึงเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ⁶³

⁶² สุนเด โปทิสาน, ประวัติศาสตร์ลาว(จากโบราณถึงปัจจุบัน), หน้า 1101-1102.

⁶³ อนินทร์ พุฒิชัย, ความสัมพันธ์เงินโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ "จินตนาการใหม่" ค.ศ. 1986-2000, หน้า 58-59.

ตารางที่ 8
ดัชนีบ่งชี้สถานะเศรษฐกิจลาว ปี ค.ศ. 1980-1985

(หน่วย: ล้านเหรียญสหรัฐ)

รายการ/ปี	1980	1981	1982	1983	1984	1985	หน่วย
มูลค่าส่งออก	28	23	40	41	44	54	ล้าน US \$
มูลค่านำเข้า	92	110	132	150	162	193	ล้าน US \$
ดุลการค้า	-64	-87	-92	-109	-118	-139	ล้าน US \$
ดุลงบประมาณ	-1,029	-967	-2,720	-3,200	-3,437	-9,339	ล้านกีบ
อัตราแลกเปลี่ยน	10	30	35	35	35	95	Kip/\$
ดัชนีราคา	170	206	296	389	594	982	มี.ย.79=100
ผู้บริโภครวม							

ที่มา: ADB, Key Indicator of Developing Asian and Pacific Countries, vol.28, Economic and Development Resource Center, 1997, pp. 178-185. อ้างถึงใน อนินทร์ พุฒิชิต, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ. 1986-2000, หน้า 59.

จากสภาพดังกล่าวนี้ ถึงแม้ว่าจะได้ใช้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 5 ปีฉบับที่ 1 (ค.ศ. 1981-1985) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็ยังคงถูกจัดให้เป็น 1 ในประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุดและยากจนที่สุด ดังนั้น ในที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ 4 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1986 ได้กล่าวว่า “การที่เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคมในประเทศลาว 10 กว่าปีที่ผ่านมา เพราะพื้นฐานเศรษฐกิจของลาวยังหล้าหลังที่สุด ระดับความรู้ วัฒนธรรมของประชาชนลาวก็ยังต่ำมาก รากฐานทางวัตถุและเทคโนโลยีก็ยังไม่มีความก้าวหน้านักงบประมาณไม่เพียงพอ ข้าราชการ และสมาชิกพรรคจำนวนหนึ่งยังไม่มีความรู้เพียงพอในการจัดสรรทางด้านเศรษฐกิจ ยิ่งไปกว่านั้น ในขบวนการพัฒนาสังคมนิยมยังได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันศัตรูทั้งภายในและภายนอกประเทศ ก่อความไม่สงบและทำลายเราตลอดมา ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชีวิตการเป็นอยู่ของประชาชนได้รับความยุ่งยาก โดยเฉพาะปริมาณสินค้าของรัฐและสหกรณ์รวมหมู่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ทั่วประเทศ ที่สำคัญประชาชนตามเขตภูเขาและเขตห่างไกลความเจริญ แต่ในด้านป้องกันชาติป้องกันความสงบสามารถทำได้ดี โดยเฉพาะ การรักษาอำนาจอธิปไตยและผืนแผ่นดินอันครบถ้วนรักษาความสงบทางการเมือง และความเรียบร้อยทางสังคม ซึ่งทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนมีความปลอดภัยอย่างดี ..”⁶⁴

⁶⁴ เอกสารราชการ, กองประชุมใหญ่ครั้งที่ IV ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว 1986, หน้า 13-27.

อย่างไรก็ตาม ต่อปัญหาเศรษฐกิจของลาวที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ภายใต้การนำของท่านไกสอน พมวิหาน ก็ได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ ด้วยการปรับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมสู่ระบบกลไกตลาด หรือที่เรียกว่านโยบาย “จินตนาการใหม่” (New Thinking) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่สุดในเวลานั้นสำหรับลาว

3.1.2.2 การปฏิรูปเศรษฐกิจภายใต้นโยบาย “จินตนาการใหม่” ในยุคไกสอน พมวิหาน

จินตนาการใหม่ในยุคท่านไกสอน พมวิหาน ได้ประกาศใช้ในการประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่ 4 ที่จัดขึ้นในวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1986 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นเปลี่ยนผ่านจากการบริหารเศรษฐกิจแบบเก่าหรือแบบสังคมนิยม สู่เศรษฐกิจระบบตลาด อันเป็นผลมาจาก ภายหลังจากที่นายกรัฐมนตรีและเลขาธิการพรรค นายไกสอน พมวิหาน ได้เดินทางไปพบปะกับนายกอร์บาเชฟ ที่กรุง มอสโก เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1985 โดยได้มีการพูดถึงนโยบาย “จินตนาการใหม่” และได้ตอบรับนโยบายของผู้นำของโซเวียตใหม่ในทันที⁶⁵ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินนโยบายจินตนาการใหม่กับการปรับนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศลาวนั้น ทั้งทิศทางและเป้าหมายในแต่ละย่างก้าวของการปฏิรูปเศรษฐกิจจะต้องดำเนินสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมทั้งภายในและต่างประเทศเป็นสำคัญ

จากปัจจัยเหล่านี้ ทำให้ลาวเริ่มการปรับนโยบายในการพัฒนาประเทศตาม “จินตนาการใหม่” ในระดับหนึ่ง เนื่องจากสมาชิกพรรคบางส่วนยังไม่เข้าใจถึงแนวทางการรวมต่อความจำเป็นในการปฏิรูปเศรษฐกิจ⁶⁶ ด้วยเหตุนี้ ในการประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่ 4 ที่จัดขึ้นในวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1986 จึงได้วางทิศทางและหน้าที่ของแผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 5 ปีครั้งที่ 2 ซึ่งทิศทางและหน้าที่หลักมี 11 ข้อ ดังนี้⁶⁷

1. รับประกันในการแก้ไขพืชพันธุ์ธัญญาหารและอาหารให้ได้โดยพื้นฐาน
2. ขยายวิชาชีพป่าไม้อย่างรอบด้าน จำกัดและรวมไปถึงการยุติลงป่าเพื่อทำไร่โดยพื้นฐาน

⁶⁵สุรัชย์ ศิริไกร, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว, หน้า 202.

⁶⁶อนินทร์ พุฒิชิต, ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ. 1986-2000, หน้า 66.

⁶⁷เอกสารราชการ, กองประชุมใหญ่ครั้งที่ IV ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว 1986, หน้า 253-254.

3. ก่อสร้างอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สร้างโครงประกอบการเกษตรกรรม-ป่าไม้-อุตสาหกรรม อย่างสมเหตุสมผลให้ตามแผนที่วางไว้
4. ปฏิบัติการแบ่งเขตเศรษฐกิจ ขึ้นแผนกำหนดก่อสร้างชนบทและตัวเมือง นำใช้แหล่งทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
5. ขยายการคมนาคมขนส่ง ไปรษณีย์ และเครือข่ายการสื่อสาร
6. เปิดกว้างการค้า ส่งเสริมการค้าเสรีสินค้าอย่างแข็งขัน รวมถึงการในผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการผลิต เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน
7. ปรับปรุงและเพิ่มทวีบทบาทการเป็นเจ้าภาพทางในภาคส่วนเศรษฐกิจของรัฐในการขยายเศรษฐกิจรวมหมู่
8. เสริมสร้างปรับปรุงการเงินแห่งชาติให้มีเสถียรภาพปกติ
9. ขยายการศึกษาและยกคุณภาพระดับการศึกษา ก่อสร้างข้าราชการ ขยายสาธารณสุข วัฒนธรรม กีฬาเกษตรกรรม และสวัสดิการสังคม
10. นำใช้ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และจัดตั้งการสำรวจพื้นฐาน
11. เปิดกว้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม กับต่างประเทศ

ในขณะเดียวกัน ในด้านนโยบายต่างประเทศก็เปิดกว้างความร่วมมือรอบด้านกับสหภาพโซเวียต เวียดนาม กัมพูชา และบรรดาประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ รวมทั้งความร่วมมือกับประเทศที่ไม่รวมกลุ่ม และนานาประเทศ แต่สิ่งสำคัญยิ่งในตอนนี้คือ ลาวมีความปรารถนาที่จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับจีนให้ดีขึ้นกว่านี้ และมีความปรารถนาในการกระทำที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับจีนคืนสู่สภาพปกติ นอกจากนี้ลาวยังได้กำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับการปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศใหม่ด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่มีการดำเนินปฏิวัติได้ 1 ปีกว่า ก็ทำให้สมาชิกพรรค ข้าราชการ เชื่อมทราบและเข้าใจกันทั่วหน้าต่อนโยบายจินตนาการใหม่ ดังนั้น ในการประชุมครบคณะครั้งที่ 5 ของคณะกรรมการศูนย์กลางพรรค(สมัยที่ 4) เมื่อวันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 1988 ที่ประชุมได้แสดงจุดยืนในการปรับการปฏิรูปตาม “จินตนาการใหม่” อย่างแท้จริงในช่วงนี้ โดยให้เหตุผล 4 ประการอันมีผลมาจากเหตุการณ์ระหว่างประเทศ ดังนี้⁶⁸

⁶⁸เอกสารราชการ, กองประชุมครบคณะครั้งที่ 5 ของคณะกรรมการศูนย์กลางพรรค(สมัยที่ IV) 1988, หน้า 14-30.

ประการแรก การปฏิรูปปรับ-เปิดอย่างเข้มข้นภายใต้ “จินตนาการใหม่” ของนายกอร์บาชอฟในสหภาพโซเวียต ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

ประการที่สอง การดำเนินนโยบาย “ปฏิรูปและเปิดประตู” ทางด้านเศรษฐกิจในช่วงปี ค.ศ. 1978-1986 ทำให้จีนมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว

ประการที่สาม บรรดาประเทศสังคมนิยม ทั้งสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกได้เริ่มปรับความสัมพันธ์กับจีนใหม่

ประการสุดท้าย การประชุมใหญ่ครั้งที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1987 ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยสรุปและวิเคราะห์แล้วมีผลดีต่อลาว โดยเฉพาะนโยบายของจีน เกี่ยวกับเอเชียอาคเนย์ ปัญหาภูมิพหุชาติเกี่ยวกับสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคนี้ เป็นต้น

ในการประชุมครั้งนี้ นอกจากมีการออกมติดกลง อันนำไปสู่มาตรการต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมในการปรับเปลี่ยนนโยบายและวิธีบริหารเศรษฐกิจจากแบบสังคมนิยม ที่มีการวางแผนและควบคุมจากส่วนกลาง ผู้เศรษฐกิจระบบตลาดแล้ว สิ่งที่สำคัญคือ รัฐบาลได้ออกกฎหมายว่าด้วยการลงทุนในลาว ซึ่งท่านไกสอน พมวิหานเป็นผู้กำกับดูแลต่อคณะกรรมการคุ้มครองทุนต่างประเทศแห่งชาติ⁶⁹ นอกจากนี้ ภายใต้นโยบายหรือจินตนาการใหม่ หรือกลไกเศรษฐกิจใหม่ ที่ประชุมยังได้กล่าวถึง การปรับจินตนาการด้านต่างประเทศ โดยได้กล่าวถึง คาร์ล-มาร์กซ์ ว่า “จินตนาการใหม่ที่ต้องให้มีนั้นคือ วิถีสังคมนิยม (วัตถุนิยม) เพราะว่าวิถีสังคมนิยมทางด้านธาตุแท้ก็มีลักษณะการดำเนินวิวัฒนาการปฏิวัติ” ด้วยเหตุนี้ ในการดัดปรับจินตนาการ เนื้อแท้ก็คือ ขบวนการพัฒนาการประยุกต์ใช้ทัศนะปฏิวัติและวิทยาศาสตร์มาร์กซ์-เลนินนิสต์ หมายความว่า เป็นการประยุกต์ใช้วิธีวิทยาแบบวัตถุนิยมสังคมนิยม ซึ่งเริ่มแรกคือ ทัศนะประวัติศาสตร์ ทัศนะละเอียดและรอบด้าน ทัศนะต่อสู้ด้านตรงกันข้าม เข้าใจการวิจัยสภาพตัวจริง ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และขยายตัวอย่างไม่ยุติธรรม... ซึ่งการปรับจินตนาการคือ การละทิ้งความรู้ ทัศนะเก่าแก่ต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่ก็ไม่ใช่ว่าการปฏิเสธทั้งหมด ในบรรดาทัศนะต่างๆ โดยเฉพาะบรรดาทฤษฎีเกณฑ์ที่ได้รับการตรวจสอบจากพฤติกรรมว่ามีผลถูกต้อง แต่คือการเคารพการประยุกต์ใช้บรรดาทัศนะ บรรดาทฤษฎีเกณฑ์อย่างมีหัวใจประดิษฐ์สร้าง และเสริมขยายคุณประโยชน์ของบรรดาทฤษฎีเกณฑ์เหล่านี้ จึงเรียกร้องให้มีความรับรู้อย่างทันการ และมีความสัมพันธ์ไวต่อบรรดาการเปลี่ยนแปลงใหม่ของสิ่งวัตถุ ต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ในการกิจปฏิวัติของตน ก็คือ

⁶⁹ไกสอน พมวิหานลูกของประชาชน (เวียงจันทน์: คณะกรรมการวิทยาศาสตร์ สังคม แห่ง ลาว, 1991), หน้า 228.

ในสภาพเศรษฐกิจและการเมืองสากล ต่อบรรดาการเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้ง กว้างใหญ่ และรวดเร็ว ในความสัมพันธ์เศรษฐกิจและการเมืองของโลกในปัจจุบัน⁷⁰

จากการดัดปรับจินตนาการใหม่ดังกล่าว ได้นำไปสู่การดัดปรับจินตนาการด้าน เศรษฐกิจ การกำหนดยุทธศาสตร์การขยายเศรษฐกิจของประเทศ และยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์กับ ต่างประเทศ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือและความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจกับสากล ทั้งกับประเทศ สังคมนิยมและการทำความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่น ๆ ให้มีหลายรูปหลายสี⁷¹ ซึ่ง ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจในลักษณะมีหลายรูปหลายสีนี้ หมายถึงการไม่แบ่งแยกหรือจำแนก ระบอบการเมืองระหว่างกัน ไม่ว่าจะประเทศสังคมนิยมหรือประเทศทุนนิยมก็มีความร่วมมือ และความช่วยเหลือระหว่างกันและกันได้นั่นเอง

ตารางที่ 9

ความแตกต่างระหว่างกลไกเศรษฐกิจเก่าและกลไกเศรษฐกิจใหม่

กลไกเศรษฐกิจเก่า	กลไกเศรษฐกิจใหม่
<ul style="list-style-type: none"> - กลไกรวมศูนย์อำนาจสิทธิ์ บริหารและ เกลือกล - ใช้คำสั่งบริหารเป็นหลักเพื่อบริหาร เศรษฐกิจ - ความสัมพันธ์สินค้า-เงินตรา ถูกจำกัด โดยรูปแบบการแลกเปลี่ยนสินค้ากับ สินค้า - ให้ความสำคัญกับกรรมสิทธิ์ของรัฐ และกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์มากเกินไป - ผู้ใช้แรงงาน ไม่มีแรงกระตุ้นทาง เศรษฐกิจจึงไม่มีการแข่งขัน 	<ul style="list-style-type: none"> - กลไกศูนย์รวมประชาธิปไตยและเป็นกลไก การตลาดที่มีการใช้เครื่องมือทางด้านเศรษฐกิจ เช่น นโยบายทางการเงิน การคลัง วิชากิจ ต่าง ๆ มีความเป็นอิสระในการดำเนินงานของ ตน - เปิดกว้างการค้าขายทั้งภายในและต่างประเทศ โดยใช้กลไกราคาเป็น ให้ความสำคัญกับทุก รูปแบบกรรมสิทธิ์ที่มีอยู่ภายในประเทศ - มีการแข่งขันระหว่างผู้ใช้แรงงาน จึงทำให้ ผลผลิตเพิ่มขึ้นเร็ว

ที่มา: เอกสารของกองประชุมคณะครั้งที่ 5 ของคณะกรรมการงานศูนย์กลางพรรค (สมัยที่ IV) เวียงจันทน์, 1988, หน้า 134-148. อ้างถึงใน ศรีสุพรรณ อุดมประเสริฐ. การปฏิรูปเศรษฐกิจในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 59.

⁷⁰เอกสารราชการ, กองประชุมคณะครั้งที่ 5 ของคณะกรรมการงานศูนย์กลางพรรค(สมัยที่ IV) 1988, หน้า 32-34.

⁷¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

สรุปได้ว่า การตัดปรับจินตนาการใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ซึ่งได้นำไปสู่การตัดปรับจินตนาการด้านเศรษฐกิจ และการตัดปรับจินตนาการด้านการต่างประเทศเป็นสำคัญ และที่สำคัญ ลาวมองว่า การปรับจินตนาการดังกล่าวจะช่วยให้เศรษฐกิจลาวดีขึ้นเป็นก้าว ๆ ได้อย่างแท้จริง ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เปิดนโยบายต่างประเทศเป็นตัวนำและปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีน จนในที่สุดลาวสามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนในระดับปกติในปีต่อมา (ค.ศ. 1989) ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศแรกในประเทศอินโดจีนที่สามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนถึงขั้นปกติ

3.2 ปัจจัยที่ส่งผลทำให้จีนต้องปรับความสัมพันธ์ต่อลาว

3.2.1 ยุทธศาสตร์การปฏิรูปพื้นที่เศรษฐกิจของจีน

3.2.1.1 การเมืองกับการพัฒนายุทธศาสตร์พื้นที่เศรษฐกิจ

นับตั้งแต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุงยึดอำนาจบนแผ่นดินใหญ่จีนและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม 1949 จีนได้มีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์โดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด และมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่มีการวางแผนและควบคุมอย่างเข้มงวดจากส่วนกลาง (Centrally Planned and Controlled Economics) อุดมการณ์มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxism-Leninism) และความคิดของเหมาเจ๋อตุงมีอิทธิพลต่อการจัดโครงสร้างทางการเมืองของจีนและการดำเนินนโยบายต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ภายหลังการตายของเหมาเจ๋อตุงในปี ค.ศ. 1976 การเมืองและเศรษฐกิจของจีนได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะเติ้งเสี่ยวผิงได้กลับขึ้นมาใช้อำนาจอีกครั้งและดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยใช้กลไกตลาดและเปิดประเทศให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจจีนให้ก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจของจีนได้เปลี่ยนไปเป็น “สังคมนิยมแบบใช้กลไกตลาด” (Market Socialism) หรือสังคมนิยมที่มีลักษณะแบบจีน⁷² ทำให้เห็นว่า การเมืองจีนมีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของจีน

⁷² จูตซีฟ ชินวรโรณ, “โครงสร้างทางการเมืองของจีนกับปัญหาชนชั้นนำทางอำนาจ” ใน จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21, วรศักดิ์ มหัทธโนบล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542), หน้า 105.

ด้วยเหตุนี้ จีนในสมัยเหมาเจ๋อตงเป็นผู้นำ(1949-1976) ทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ ก็คือ การทหารก็ดี นิยมกล่าวกันว่า ล้วนอยู่ภายใต้อาณัติของการเมือง (politics in command) พรรคคอมมิวนิสต์มิได้แยกเศรษฐกิจ การเมืองและการทหารออกจากกัน

ในทางปฏิบัติ สิ่งที่ปรากฏเป็นดังนี้ ในยามปฏิวัติ ทหารในสนามรบมีบทบาทโดดเด่น ในยามสงบการพัฒนาเศรษฐกิจไม่เคยถูกทอดทิ้ง แต่การเมืองแสดงบทบาทนำทิศทาง ในการพัฒนาเศรษฐกิจถูกกำหนดโดยนักการเมือง วิธีการในการพัฒนาเศรษฐกิจก็ถูกตัดสินโดยอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นสำคัญ ในสมัยเหมาเจ๋อตงเป็นผู้นำ จุดเด่นของการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนคือ การมีส่วนร่วมของมวลชน เน้นการลงทุนภาคเกษตรและเน้นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้รับการส่งเสริมเต็มที่ในช่วงปี 1958-1976 จีนในยุคหลังเหมาเจ๋อตงการเมืองยังนำทุกอย่าง แต่ปัจจัยในทางเศรษฐกิจมีความสำคัญมากขึ้น

ภายหลังเหมาเจ๋อตงถึงแก่อสัญกรรมในปี ค.ศ. 1976 ไม่เกิน 2 ปี เด็งเสี่ยวผิงซึ่งเคยถูกตราหน้าว่า “เป็นผู้เดินหนทางลัทธิทุนนิยม” ในสมัยการปฏิวัติวัฒนธรรมได้หวนกลับมามีอำนาจสูงสุดในจีนแทนเหมาเจ๋อตง ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนถูกเปลี่ยนกลับย้อนรอย การถือกรรมสิทธิ์รวมโดยรัฐ (Collectivization) ทั้งในภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรมและบริการ กลายเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา เมื่อรัฐบาลปฏิรูประบบเศรษฐกิจใหม่โดยจัดสรรที่ดินและเครื่องมือในการผลิตให้เอกชนเช่าตามระบบความรับผิดชอบ ฉะนั้น จีนภายใต้การนำของเด็งเสี่ยวผิง ในระบบการเมืองยุคหลังเหมาเจ๋อตงได้เริ่มการปฏิรูปครั้งใหญ่ขึ้น โดยมี การเปิดประเทศครั้งใหม่ที่ยิ่งใหญ่อันนำไปสู่นโยบาย “1 ประเทศ 2 ระบบ” ซึ่งเป็นนโยบายการรวมประเทศโดยสันติวิธี คือจีนมีหนึ่งเดียวจะแบ่งแยกไม่ได้ สาธารณรัฐประชาชนจีนมีระบบเศรษฐกิจและการเมืองแบบสังคมนิยม ส่วนได้หวันฮ่องกงและมาเก๊า เป็นทุนนิยมซึ่งประกาศไว้เมื่อปี 1978⁷³ การดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจใหม่และนโยบายเปิดนี้ จะต้องยึดมั่นในสิ่งที่เรียกว่า “หลักการพื้นฐาน 4 ประการ” (The Four Cardinal Principles) อันประกอบไปด้วย หนึ่ง ยึดมั่นในหนทางสังคมนิยม สอง ยึดมั่นในเผด็จการประชาธิปไตยประชาชนหรือเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ สาม ยึดมั่นการนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน และ สี่ ยึดมั่นในลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์และความคิดเหมาเจ๋อตงเป็นสำคัญตามมติการประชุมคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนเต็มคณะครั้งที่ 3 ของ “สมัชชา 11” เมื่อวันที่ 18-

⁷³เจียน ธีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 107-110.

22 ธันวาคม 1978⁷⁴ และต่อมาหลักการพื้นฐาน 4 ประการ ก็ได้ผนวกเข้ากับนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศ ออกมาเป็นแนวทางที่เรียกว่า “หนึ่งใจกลาง สองจุดพื้นฐาน” (One focus, Two basic points)⁷⁵

คำว่า “หนึ่งใจกลาง สองจุดพื้นฐาน” หมายถึง การยึดเอาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจสังคมนิยมที่ทันสมัยเป็นใจกลางหนึ่งเดียว และยึดเอา “หลักการพื้นฐาน 4 ประการ” หนึ่งจุด กับนโยบายปฏิรูปและนโยบายเปิดประเทศอีกหนึ่งจุด มาเป็นสองจุดพื้นฐานร่วมกัน การรวบเอาแนวคิดดังกล่าวมารวมกันเป็นแนวทางก็เพื่อให้มีความชัดเจนขึ้น และสามารถให้ความสำคัญได้อย่างเสมอกัน และต่อมาพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ยึดเอาแนวทางนี้มาใช้ในการกำหนดนโยบายต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม

ในขณะเดียวกัน ก็ได้เริ่มการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างจริงจังโดยการเริ่มนโยบายเปิดประเทศเพื่อรับเอาทุนจากต่างชาติ การเริ่มนโยบายเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจโดยกำหนดเงื่อนไขการลงทุนที่แน่นอน เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่จีนนำมาใช้นั้น พบว่าเป็นการวางแผนจากส่วนกลางเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 8 พื้นที่⁷⁶ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันไปตามคุณลักษณะพิเศษทางภูมิศาสตร์ของประเทศ กล่าวคือ

1. เขตเศรษฐกิจพิเศษ(Special Economics Zone :SEZ)
2. เปิดเมืองตามแนวชายฝั่ง (Open Coastal Cities)
3. เศรษฐกิจเปิดดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ (Economic Open Delta)
4. เศรษฐกิจเปิดตามแนวชายฝั่ง (Economic Open Delta Along the Coast)
5. เขตพัฒนาเศรษฐกิจขนาดเล็ก (Mini-Economic Development Zone)
6. นครของมณฑลและเขตปกครองตนเองตามแนวชายแดน (The Capital of the Provinces and The Autonomous Region along the Border)
7. บางจังหวัดและเมืองตามแนวชายแดน (Some Cities and Towns along the Border)

⁷⁴ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, เศรษฐกิจการเมืองจีน (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 174.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

⁷⁶ ดูรายละเอียดใน วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “การปฏิรูปจีน: ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางเศรษฐกิจกับความขัดแย้งเชิงนโยบาย,” ใน จีน-ไทยในศตวรรษที่ 21, หน้า 153-166.

8. แนวแม่น้ำฉางเจียง(Along the Changjiang)

พื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ได้กล่าวมาเป็นพื้นที่ที่เป็นรากฐานสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจในการปฏิรูปจีน นอกจากนี้สิ่งที่ปรากฏชัดอีกประการหนึ่งก็คือ จีนได้พยายามหาหนทางอยู่ตลอดเวลาที่ขยายขอบเขตพื้นที่หลักนี้ออกไปอยู่เสมอ ซึ่งในช่วงปี ค.ศ. 1990 จีนได้ขยายเขตของพื้นที่เพิ่มอีก 2 เขตใหญ่ๆคือ

1. เขตพัฒนาหยางผู่ (Yangpu Development Zone) หยางผู่เป็นท่าเรือน้ำลึกโคจรธรรมชาติและที่สำคัญก็คือ ที่ตั้งของหยางผู่ที่อยู่ในวงล้อมของเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก ดังนั้นการพัฒนาหยางผู่จึงมุ่งให้ความสำคัญกับการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคพื้นเอเชีย-แปซิฟิกก่อนที่จะมุ่งไปสู่นโยบายการส่งเสริมให้เขตพัฒนาหยางผู่กลายเป็นเมืองท่าปลอดภาษีสำหรับต่างชาติในอนาคต
2. พื้นที่การค้าเสรี (Free Trade Area) หรือเขตเศรษฐกิจจำเพาะที่อยู่ด้วยกัน 13 แห่งคือ พื้นที่การค้าเสรีว่าเกาเฉียว ท่าเทียนสิน ต้าเหลียน ซาเถาเฉียว ผู้เถียน กวางโจว จางเจียงก่าง ไห โข่ง ชิงต้าว หนิงโป ผู้โจว เซียงหยูและซานโถว

การดำเนินการของรัฐบาลจีนในการปรับตัวให้ประเทศมีความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจนั้น แม้ว่าจะดูเหมือนจีนมีการพัฒนาที่ดีและประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว จีนเองก็ต้องประสบอุปสรรคบางประการอยู่ด้วย ซึ่งอุปสรรคดังกล่าวนี้อาจมาจากอุปสรรคทางการเมืองภายในบ้างหรืออาจเป็นปัญหาด้านการพัฒนาเทคโนโลยีบ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่และความพร้อมที่อาจมีไม่เท่ากัน ทั้งนี้นับตั้งแต่ที่จีนได้เริ่มต้นปฏิรูปเศรษฐกิจเมื่อปี ค.ศ. 1979 อย่างจริงจังแล้ว จีนก็แสดงตนว่าได้ให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน อย่างน้อยที่สุดเมื่อจีนจะต้องเปิดประเทศยอมรับให้แนวคิดแบบทุนนิยมเสรีได้เข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศในระยะหลัง

ดังนั้น ภาพของการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนที่ผ่านมา การพยายามอาศัยบทบาทของพื้นที่เศรษฐกิจในการขับเคลื่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจ การปรับท่าทีของรัฐบาลให้ยอมรับต่อลัทธิใหม่ที่ดินเคยคัดค้านการปรับตัวในด้านวัฒนธรรมและด้านเทคโนโลยีนั้น นับเป็นภาพที่สามารถสะท้อนถึงทิศทางและนโยบายของจีนได้เป็นอย่างดีในยุคหลังสงครามเย็น อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้จีนต้องปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเดียวกันอย่างเช่น อาเซียน เป็นต้น

3.2.1.2 นโยบายทางยุทธศาสตร์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจีนตอนใต้

ภายหลังจากที่จีนได้เข้าสู่การปฏิรูปในปี ค.ศ. 1978 เป็นต้นมาดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยุทธศาสตร์การพัฒนาก็เกิดขึ้นตามมา ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้กำหนดให้พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศเป็นพื้นที่เศรษฐกิจอย่างมีขั้นตอนและลำดับเวลา เหมือนกับแผนพัฒนานานาชาติของประเทศ พื้นที่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้หรือจีนตอนใต้จัดเป็นพื้นที่หนึ่งที่จีนให้ความสำคัญไม่น้อย และในฐานะพื้นที่เศรษฐกิจ บริเวณดังกล่าวเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนามีอยู่ 2 ส่วนด้วยกันคือ⁷⁷

1) เมืองเอกของมณฑลและเขตปกครองของตนเองตามแนวชายแดน (The Capitals of the Province and the Autonomous Along the Border)

มณฑลและเขตปกครองตนเองของจีนที่ตั้งติดกับชายแดนของประเทศอื่นในปัจจุบันมีอยู่ 9 มณฑลและเขตฯ คือ กว่างซี (Guangxi) หยุนหนาน (Yunnan) ทิเบต (Tibet) ซินเจียง (Xinjiang) กั้นซู่ (Ganxu) มองโกเลียใน (Inner-Mongolia) เฮยหลงเจียง (Heilongjiang) จีหลิน (Jilin) และเหลียวหนิง (Liaoning) แนวชายแดนที่ยาวเหยียดตลอด 9 มณฑลและเขตฯเหล่านี้มีความยาวทางบกประมาณ 2 หมื่นกิโลเมตร และอยู่ติดกับประเทศต่าง ๆ ทั้งสิ้น 12 ประเทศ คือ เกาหลี เวียดนาม ลาว พม่า อินเดีย ภูฏาน สิกขิม เนปาล ปากีสถาน อัฟกานิสถาน อดีตสหภาพโซเวียต และมองโกเลีย (คนละแห่งกับมองโกเลียในของจีน) ในระยะปัจจุบัน เมืองเอกของมณฑลและเขตฯ ตามแนวชายแดนดังกล่าวที่ถูกระบุให้มีความสำคัญก่อนคือ เมืองหลวงที่อยู่ตามทิศใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้ อันหมายถึงเมืองเอกของ กวางสี (กว่างซี) ยูนนาน (หยุนหนาน) และทิเบต ซึ่งก็คือเมืองเอกหนานหนิง कुหนิง และลาซ่า ตามลำดับ

2) เมืองและเทศบาลตำบลตามแนวชายแดน (Municipalities and Towns Along the Border)

เมืองในที่นี้หมายถึง เมืองที่ขึ้นต่อจังหวัด (Prefecture) และเมืองและเทศบาลตำบลตามแนวชายแดนในที่นี้ก็หมายถึง เมืองและเทศบาลฯที่ขึ้นต่อส่วนที่หนึ่งดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น เมืองและเทศบาลฯที่ได้รับความสำคัญในลำดับต้น ๆ ก็คือ เมืองและเทศบาลฯในส่วนที่หนึ่ง

⁷⁷พรพิมล ตรีโชติ วรศักดิ์ มัทธโนบล ทรงฤทธิ์ โพนเงินและสุภลักษณ์ กาญจนขุนดี, สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ: ความเป็นจริงและผลกระทบ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 21-

ในระยะปัจจุบันจะเป็นเมืองและเทศบาลที่อยู่ในยูนนานเป็นส่วนใหญ่ เช่น หว่านดิง (Wanding) เหวอโข่ว (Hekou) ฉู่ยี่ (Daluo) จิ่งหง (Jinghong) ซื่อเหม่า (Simao) และเมิ่งอา (Meng'a) เป็นต้น ยังมีเมืองและเทศบาลมากกว่านี้ แต่เท่าที่เอ่ยชื่อมาจะเป็นเมืองที่มีบาทบาทค่อนข้างสูงกว่าที่อื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะเหตุที่ว่าเมืองและเทศบาลเหล่านี้อยู่ติดประเทศเพื่อนบ้านมากที่สุด นั่นคือ พม่า ลาว และ เวียดนาม นั่นเอง

พื้นที่เศรษฐกิจข้างต้นเป็น 2 ใน 8 พื้นที่เศรษฐกิจที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งนโยบายจีนตอนใต้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจใน 5 มณฑล คือ ยูนนาน กวางสี กุ้ยโจว เสฉวน และทิเบต แต่ที่สำคัญ 5 มณฑลดังกล่าวมีศักยภาพต่อเศรษฐกิจของจีนพอสมควร โดยสรุปได้ดังนี้⁷⁸

1. เมื่อนำพื้นที่ของ 5 มณฑลและเขตฯมารวมกันแล้วจะมีประมาณ 2,560,000 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 26.62 ของพื้นที่ทั้งประเทศ
2. เมื่อนำจำนวนประชากร 5 มณฑลและเขตฯมารวมกันแล้วจะมีประมาณ 238.6 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19.4 ของประชากรทั้งประเทศ
3. เมื่อนำผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นของ 5 มณฑลและเขตฯมารวมกันจะมีประมาณ 100,990.33 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือคิดเป็นร้อยละ 12.1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นของทั้งประเทศ

จากการสรุปดังกล่าว จะเห็นได้ว่า 5 มณฑลของจีนตอนใต้มีศักยภาพอย่างมาก แต่เพราะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ 5 มณฑลและเขตดังกล่าว ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่สามารถเป็นไปได้เต็มที่ เนื่องจากสภาพการคมนาคมที่ทุรกันดาร และเมื่อต้องการผ่องถ่ายทรัพยากรหรือสินค้าต่าง ๆ สู่ออกนอกทางทะเลที่ใกล้ที่สุดคือ กวางสี ก็ยังไม่เอื้อความสะดวกในการขนส่งได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เพราะการที่มณฑลยูนนานต้องการทำเรือในการขนส่งสินค้าออกทะเลที่เมืองกว่างโจว มณฑลกว่างตุ้ง เมืองหนานหนิง เขตปกครองตนเองกว่างซีและมหานครเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีระยะทางจากเมืองคุนหมิงถึง 3,700 กิโลเมตร เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้เส้นทางคมนาคมท่าเรือทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยผ่านลาวไปท่าเรือของไทย จะข่นระยะทางลงเหลือประมาณ 1 พันกิโลเมตรเศษ ๆ เท่านั้น⁷⁹

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁷⁹ เพิ่งอ้าง, หน้า 6

ด้วยเหตุนี้ การแสวงหาเส้นทางคมนาคมของจีนจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนตอนใต้ตามแนวนโยบายยุทธศาสตร์พื้นที่เศรษฐกิจให้ปรากฏผลเป็นจริง จีนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับความสัมพันธ์กับลาว เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของจีนเองหลังยุคสงครามเย็น ต่อกับประเด็นเศรษฐกิจของจีนจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากที่จีนปรับความสัมพันธ์กับลาวได้ จีนก็เริ่มต้นโดยการร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับลาว และสนับสนุนโครงการความร่วมมือต่างๆ ที่เกี่ยวกับจีนตอนใต้ โดยเฉพาะในกรอบความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ซึ่งเห็นได้จาก เมื่อวันที่ 2 มกราคม 1989 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในจังหวัดเชียงรายของไทย พม่า จีน และลาว ได้ร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับความร่วมมืออนุภูมิภาค สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่เมืองห้วยทราย จังหวัดบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งต่อมาในวันที่ 4 กรกฎาคม ปีเดียวกัน คณะผู้แทนทหารค้าเชียงรายได้เดินทางไปเยือนมณฑลยูนนาน และได้ลงนามในบันทึกช่วยจำกับผู้แทนจีนในการร่วมมือด้านการท่องเที่ยวและการค้าระหว่างท้องถิ่น⁸⁰ เป็นต้น

3.2.2 ปัญหาด้านความมั่นคง

3.2.1.1 วิฤตการณ์เทียนอันเหมิน

เหตุการณ์เทียนอันเหมินเป็นเหตุการณ์นองเลือดที่เกิดจากการปราบปรามนักศึกษาจีนที่เรียกร้องประชาธิปไตยโดยกองทัพปลดแอกประชาชนจีน (People's Liberation Army) ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในกรุงปักกิ่ง ระหว่างวันที่ 3-4 มิถุนายน ค.ศ. 1989 ได้สร้างความตกตะลึงให้แก่ชาวโลกจำนวนมาก⁸¹ เนื่องจากมีผู้เสียชีวิตทั้งที่เป็นนักศึกษา ประชาชน และทหารเป็นจำนวนมาก และยังได้มีการจับกุมและลงโทษนักศึกษาและปัญญาชนเหล่านั้นหลายพันคน นอกจากนี้ยังมีรายงานว่า มีการทารุณกรรม จับตัวประชากรที่สุจริต การละเมิดสิทธิพลเรือน อันหมายถึงอิสรภาพในการพูด ตีพิมพ์ รวมทั้งก่อตั้งเป็นสมาคม⁸² อย่างไรก็ตาม ต่อปัญหาดังกล่าว ทางการเงินได้แจ้งว่ามีผู้เสียชีวิตเพียง 200 กว่าคนและบาดเจ็บอีกไม่ถึงพันคน แต่นักข่าวต่างประเทศที่ไปสำรวจตาม

⁸⁰ จูลีชีพ จินวร โฉม, สู่สหัสวรรษที่ 3: กระแสเศรษฐกิจ – การเมืองในโลกที่ไร้พรมแดน, หน้า 243.

⁸¹ ไชยวัฒน์ คำชู, จีน-ญี่ปุ่น: ประวัติศาสตร์เบื้องหลังความขัดแย้งของสองมหาอำนาจและนัยต่อภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2548), หน้า 32.

⁸² กิตติภัทร วีระเดชะ, ความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและนโยบายด้านสิทธิมนุษยชน: ศึกษากรณีนโยบายสหรัฐอเมริกาต่อจีนระหว่าง ค.ศ. 1989-1998 (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 4.

โรงพยาบาลและเคหสถานในปักกิ่งประมาณการว่ามีผู้เสียชีวิตอย่างต่ำ 1,000 คน ในขณะที่เอกสารลับของทางการสหรัฐฯกลับบันทึกว่า มีผู้เสียชีวิตไม่ต่ำกว่า 2,600 คนและบาดเจ็บมากกว่า 7,000 คน⁸³

การเกิดเหตุการณ์เทียนอันเหมินครั้งนี้ ได้ทำให้สหรัฐฯและประเทศในยุโรป กดดันให้รัฐบาลจีนปล่อยนักโทษ และประณามต่อการกระทำที่รุนแรงของรัฐบาลจีนว่า เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนจนนำไปสู่การคว่ำบาตรต่อจีนทางด้านเศรษฐกิจ โดยสหรัฐฯสั่งระงับการขายอาวุธ เครื่องมือสื่อสาร เรดาร์ คอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ และเทคโนโลยีระดับสูงต่อจีน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาอาวุธและกองทัพของจีน รวมทั้งระงับการแลกเปลี่ยนการเยือนของเจ้าหน้าที่ระดับสูงทางทหารระหว่างประเทศทั้งสอง ส่วนอังกฤษและสวีเดนก็ได้รับระงับการขายอาวุธให้แก่นักเงินและยกเลิกการเยือนของเจ้าหน้าที่ระดับสูงทางทหารระหว่างกันเช่นกัน⁸⁴

ในขณะเดียวกัน ก่อนหน้านี สมาชิกของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม 7 ประเทศ (G-7) ก็ได้มีการลงนามแถลงการณ์ร่วมในการประชุมสุดยอดครั้งนี้ เพื่อใช้มาตรการคว่ำบาตรต่อจีน ซึ่งมาตรการเหล่านั้นรวมถึงการระงับการติดต่ออย่างเป็นทางการ ในระดับสูงทั้งหมดกับรัฐบาลจีน ระงับการขายอาวุธและเทคโนโลยีเพื่อการป้องกันประเทศทั้งหมด ตลอดจนงดการออกวีซ่าให้แก่ นักศึกษาจีนและคนจีนที่ต้องการเดินทางไปต่างประเทศ รวมทั้งประณามจีนในรูปแบบอื่นๆ⁸⁵

อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์เทียนอันเหมินดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของจีน นั่นก็คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านผู้นำ โดยในการประชุมคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1989 ที่ประชุมได้มีมติแต่งตั้งนายเจียงเจ๋อหมิน (Jiang Zemin) เป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แทนนายจ้าวจื่อหยาง (Zhao Zhiyang) ซึ่งถูกปลดออกไป⁸⁶ ดังนั้น เมื่อเจียงเจ๋อหมิน เป็นผู้นำจีนจึงทราบคืออยู่แล้วว่าการกระทำของประเทศ

⁸³ จีระภร จีระนันท์กิจ, นโยบายต่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อสหรัฐอเมริกา(ค.ศ. 1993-2001) (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 67-68.

⁸⁴ วราภรณ์ พรหมรัตน์, ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียนทางด้านความมั่นคง: ศึกษาในกรณีจีนเข้าร่วมการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 25.

⁸⁵ ไชยวัฒน์ คำชู, จีน-ญี่ปุ่น: ประวัติศาสตร์เบื้องหลังความขัดแย้งของสองมหาอำนาจและนัยต่อภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21, หน้า 33.

⁸⁶ Lee Lai To, "Domestic Changes in China Since the 4 June Incident and their Implications for Southeast Asia" Contemporary Southeast Asian Vol.3 No.1 (June 1991), p 20.

ตะวันตกและสหรัฐฯ ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศตามนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้จีนเริ่มปรับนโยบายอย่างจริงจังในการร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอาเซียน รวมถึงกลุ่มประเทศในอินโดจีน เป็นสำคัญในยุคหลังสงครามเย็น เพราะประเทศเหล่านี้ไม่ได้ประณามและคว่ำบาตรจีนต่อเหตุการณ์เทียนอันเหมิน ซึ่งแตกต่างจากประเทศตะวันตก

3.2.1.2 ปัญหาไต้หวัน

ไต้หวันเป็นประเด็นสำคัญอันดับแรก ๆ ในนโยบายต่างประเทศของจีน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบูรณภาพแห่งดินแดน トラบไคที่จีนคอมมิวนิสต์ยังยึดครองไต้หวันไม่ได้ ต้องถือว่าการปฏิวัติปลดแอกประเทศยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งนับได้ว่า ปัญหาไต้หวันเป็นปัญหาที่ยาวนานนับตั้งแต่ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ยึดครองแผ่นดินใหญ่เมื่อปี ค.ศ. 1949 รัฐบาลก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของเจียง ไคเช็ก ได้นำทหารและผู้ที่ยังรักภักดีประมาณสองล้านคนที่หนีไปอยู่ไต้หวัน และตั้งรัฐบาลอยู่ที่กรุงไทเปย์(ไทเป)⁸⁷

ต่อปัญหาไต้หวันจีน ได้พยายามมาตลอดในการรวมประเทศเป็นจีนเดียว ซึ่งรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐประชาชนจีนปี ค.ศ. 1982 มาตรา 31 กำหนดให้จัดตั้งเขตบริหารพิเศษได้ใน “สมุดปกขาว” จีนปักกิ่งเน้นเรื่อง “หนึ่งประเทศสองระบบ” ให้ไต้หวันคงกองทัพไว้ได้ และไต้หวันสามารถบริหารประเทศบางประการได้ นั่นคือ มีอำนาจปกครองตนเองมากกว่าฮ่องกง⁸⁸

อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นสุดสงครามเย็น ประเทศในค่ายสังคมนิยมกลับเป็นฝ่ายล่มสลายไปที่ละประเทศสองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหภาพโซเวียต ประเทศยุโรปตะวันออก เป็นต้น ในขณะที่จีนเองก็ประสบปัญหาพลังต่อต้านจากมวลชน ดังกรณีวิกฤตการณ์เทียนอันเหมินเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1989 ได้ส่งผลให้ยุทธศาสตร์ในเชิงรุกเพื่อรวมประเทศในกรณีไต้หวันอาจเกิดวิกฤตการณ์ ดังนั้น ในเวลานี้ความสนใจของผู้นำจีนก็คือ ยุทธศาสตร์ป้องกันประเทศตนเองมิให้ล่มสลาย ในขณะเดียวกันก่อนหน้านี้ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐฯ กลับถดถอย เนื่องจากประธานาธิบดี โรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) มีท่าทีเอนเอียงไปทางไต้หวัน พยายามจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับไต้หวันขึ้นมาอีกด้วยการอนุญาตให้ไต้หวันเพิ่มสำนักงานติดต่อในสหรัฐฯ ได้ และขายอาวุธสงครามรุ่นใหม่ให้แก่ไต้หวัน ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่จีนอย่างมาก จีนได้ออกมา

⁸⁷เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 139.

⁸⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

ประธานสหรัฐฯ ทำเรื่องร้องเรียนและริเริ่มประเด็นการขายอาวุธให้แก่ได้หวันของสหรัฐฯ ในที่ประชุมระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองในช่วงนี้เต็มไปด้วยความตึงเครียด⁸⁹

สภาพดังกล่าว ทำให้จีนและสหรัฐฯ ห่างเหินต่อกันมากยิ่งขึ้น และทำให้จีนไม่มั่นใจในมิตรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่จีนได้หันไปฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต และส่งผลให้จีนปรับความสัมพันธ์ในกลุ่มประเทศอินโดจีนด้วย เพราะประเทศเหล่านี้มองสหรัฐฯ เป็นศัตรูอยู่แล้ว

3.2.1.3 ปัญหาหมู่เกาะในทะเลจีนใต้

หมู่เกาะในทะเลจีนใต้แบ่งได้เป็นสี่กลุ่มคือ หมู่เกาะปราตัส (Pratas จีนเรียก ตงซา) หมู่เกาะพาราเซล (Paracels จีนเรียก ซีซา) สันดอนแม็คเคลฟิลด์ (Macclefield Bank จีนเรียก จงซา) และหมู่เกาะสแปรตลี (Spratlys จีนเรียก หานานซา) ซึ่งจีนและได้หวันอ้างเป็นกรรมสิทธิ์ทั้งหมดนี้ ส่วนเวียดนามอ้างกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะพาราเซลและสแปรตลี ในขณะที่ฟิลิปปินส์และมาเลเซียอ้างสิทธิ์เฉพาะบางส่วนของหมู่เกาะสแปรตลี ส่วนบรูไนอ้างกรรมสิทธิ์เฉพาะเนินหินโสโครกหลุยซ่า (Louisa Reef) ตอนใต้ของหมู่เกาะสแปรตลี⁹⁰

จากการอ้างกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะดังกล่าวของแต่ละประเทศ ทำให้เกิดคูพิพาทต่อกัน (จีน ได้หวัน เวียดนาม ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และบรูไน) ซึ่งจีนเป็นประเทศหนึ่งในสองประเทศที่ใช้กำลังเข้ายึดครองเกาะต่าง ๆ ที่มีชาติอื่นยึดครองอยู่ก่อนโดยปะทะ ขับไล่ หรือจับตัวไปด้วยการใช้กำลัง จะด้วยเหตุเหล่านี้หรือเหตุอื่นใดก็ตาม จีนตกเป็นเป้าของความหวาดระแวงของประเทศคูพิพาทมากกว่าประเทศอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม หมู่เกาะต่าง ๆ เหล่านี้ได้ตกเป็นของจีน ยกเว้นอาณาบริเวณหมู่เกาะสแปรตลีประมาณ 880,000 ตารางกิโลเมตร⁹¹ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการแข่งขันครอบครองดุเดือดที่สุดจนทำให้เกิดความตึงเครียดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงยุคสงครามเย็น

⁸⁹ จีระภร จีระนันท์ทกิจ, นโยบายต่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อสหรัฐอเมริกา(ค.ศ. 1993-2001), หน้า 58-59.

⁹⁰ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 389.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 390

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ทำให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับคูพิพาทไม่ค่อยจะดี แต่เมื่อจีนเกิดวิกฤตการณ์เทียนอันเหมินและปัญหาไต้หวันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับนโยบายยุทธศาสตร์พัฒนาจีนได้ด้วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้จีนต้องปรับความสัมพันธ์กับคูพิพาทเหล่านี้ และประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังยุคสงครามเย็น เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของจีนเองดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ดังนั้น แม้ว่าจีนจะปรับความสัมพันธ์กับประเทศคูพิพาทเหล่านี้ได้ แต่ปัญหาความขัดแย้งในบริเวณหมู่เกาะสแปรตลีย์ก็ยังคงมีอยู่ ด้วยเหตุนี้การปรับความสัมพันธ์กับลาวเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างหลักประกันว่า ลาวจะไม่สนับสนุนคูพิพาทของจีน หรือการแสดงทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำจีน ในทำนองเดียวกัน เมื่อลาวเป็นประธานหรือคณะกรรมการในการไกล่เกลี่ยปัญหาเหล่านี้ในภูมิภาค ลาวก็ต้องทำหน้าที่อย่างเป็นกลางมากที่สุด